

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2012

Pavla RECINOVÁ

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filozofie

Bakalářská práce

**Úroveň ochrany lidských práv v Ruské
federaci**

**The Level of the Protection of Human
Rights in the Russian Federation**

Pavla Recinová

Praha 2012

vedoucí práce: JUDr. Stanislav Sádovský,
PhD., MSc, LL.M

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem *Úroveň ochrany lidských práv v Ruské federaci* vypracovala samostatně, s použitím uvedených pramenů a literatury a pod odborným vedením JUDr. Stanislava Sádovského, PhD., MSc, LL.M.

V Praze, dne 3. dubna 2012

Pavla Recinová

Poděkování:

Můj vřelý dík za odborné a metodické vedení i cenné rady a připomínky patří JUDr. Stanislavu Sádovskému, PhD., MSc, LL.M. z Katedry občanské výchovy a filosofie Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, pracovníkům politického oddělení Velvyslanectví ČR v Moskvě, zejména třetímu sekretáři Tiboru Opělovi, výkonné ředitelce lidsko-právní organizace Memoriál v Moskvě Taťáně Ivanovně Kasatkinové, jakož i dalším pracovníkům Memoriálu, především Alexandru Michajloviči Kalichovi.

Anotace

Předkládaná bakalářská práce s názvem *Úroveň ochrany lidských práv v Ruské federaci* si klade za cíl deskripci a analýzu recentní situace v oblasti ochrany lidských práv a svobod v Ruské federaci. Zároveň se snaží najít odpověď na otázku, jaká je úroveň ochrany lidských práv v této zemi.

Po výkladu pojmu lidských práv v obecnější rovině a přehledu vývoje lidských práv v Ruské federaci se další část práce dotýká hmotněprávní a procesněprávní úpravy trestního práva Ruské federace v oblasti lidských práv. Následuje výčet státních, nevládních a mezinárodních organizací, center a spolků, jež se zabývají ochranou lidských práv. V poslední kapitole je poukázáno v obecnější rovině na flagrantní porušování lidských práv, které je pro ilustraci doloženo v přílohách konkrétními příklady.

Klíčová slova

Lidská práva, svobody, Svaz sovětských socialistických republik, Ruská federace, Deklarace lidských práv a svobod, Evropský soud pro lidská práva, lidsko-právní organizace, politický vězeň, vězeň svědomí, novinář

Abstract

The main objective of this bachelor thesis entitled 'The Level of the Protection of Human Rights in the Russian Federation' is to describe and analyse the current situation of the protection of human rights and freedoms in the Russian Federation. At the same time, it tries to find answers to the question, what is the level of the protection of human rights in this country?

After the more general interpretation of the concept of human rights and an overview of the development of human rights in the Russian Federation, the thesis concentrates on the issue of the Russian substantive and procedural law of human rights. The following is a list of state, non-governmental and international organizations, centers, and clubs dealing with the protection of human rights. In the final chapter are pointed out flagrant violations of human rights. To illustrate human rights abuses, specific cases are also documented.

Keywords

Human Rights, Freedoms, the Union of Soviet Socialist Republics, the Russian Federation, Declaration of Human Rights and Freedoms, European Court of Human Rights, Human Rights Organizations, Political Prisoner, Prisoner of Conscience, Journalist

Obsah

Úvod	9
1 Vymezení lidských práv a jejich historický odraz v ruském prostředí	12
1.1 <i>Lidská práva – jejich charakteristika a klasifikace</i>	12
1.2 <i>Vývoj lidských práv v ruském prostředí od roku 1917 do současnosti</i>	16
2 Právní úprava ochrany lidských práv	23
2.1 <i>Vnitrostátní právní úprava ochrany lidských práv</i>	23
2.1.1 Ústava	23
2.1.2 Soudní systém	24
2.1.3 Trestní zákoník.....	26
2.1.4 Trestní řád	27
2.1.5 Další zákony.....	28
2.2 <i>Mezinárodní ochrana lidských práv</i>	29
2.2.1 Výbor pro lidská práva při OSN	30
2.2.2 Evropský soud pro lidská práva při Radě Evropy	31
3 Prostředky ochrany základních lidských práv a svobod v Ruské federaci	35
3.1 <i>Státní prostředky ochrany lidských práv</i>	35
3.1.1 Rada pro rozvoj občanské společnosti a lidských práv prezidenta RF	35
3.2 <i>Nevládní ruské lidsko-právní organizace</i>	37
3.2.1 Moskevská helsinská skupina (MHS)	39
3.2.2 Memoriál.....	40
3.2.3 Muzeum a veřejné centrum Svět, pokrok, lidská práva Andreje Sacharova	41
3.3 <i>Mezinárodní lidsko-právní organizace působící v Ruské federaci</i>	42
3.3.1 Amnesty International	42
3.3.2 Člověk v tísni	43
4 Flagrantní porušování lidských práv v Ruské federaci	45
Závěr	50
Seznam literatury	53
<i>Prameny</i>	53
<i>Monografie a tištěné odborné články</i>	54
<i>Internetové zdroje</i>	55
Seznam použitých zkratk.....	58
Seznam příloh.....	59

Hlava I, Článek 2

*Člověk, jeho práva a svobody jsou nejvyšší hodnotou.
Uznání, dodržování a ochrana práv člověka a občana
je povinností státu.*

Ústava Ruské federace

Úvod

Jedním z nejožehavějších problémů dneška, dovolím si říci až globálním problémem, je otázka lidských práv a svobod a jejich uznávání, dodržování a ochrany. Jsou stěžejním a nezbytným atributem otevřené demokratické společnosti a jejich garance a zabezpečení je znakem právního státu. Lidská práva jako univerzální hodnota mají všeobecný význam a společně se svobodou a spravedlností jsou nutné pro zabezpečení rozvoje partnerských vztahů a spolupráce mezi státy a národy.

I v dnešní době, tedy na prahu 21. století, stále není pro celou řadu států uznávání lidských práv a svobod samozřejmostí. Tato práva mohou být zakotvena v zákonech dané země sice formálně, ale k jejich faktickému naplňování a ochraně dochází pouze sporadicky. K dané situaci přispívá i to, že lidé bývají nedostatečně informováni o svých právech. S podobnými problémy se potýká i Ruská federace.

Problematika lidských práv v ruském prostředí sahá hluboko do minulosti. Tato práva nebyla státem prakticky nikdy dodržována. Jedinec byl utlačován a sloužil státu pouze jako nástroj k naplnění jeho záměrů a cílů. Jednou z příčin, proč si člověk nechal líbit takové chování od státu, byla jeho nevzdělanost a neznalost jeho práv. Přitom pokud by znal svá práva a svobody, která náleží každému jedinci, významně by se mohl proměnit vztah mezi ním a státem.

Ani v současném Rusku není právní úprava dotýkající se lidských práv naplňována. Některé ruské i mezinárodní lidsko-právní organizace se snaží o změnu a nastavení mechanismů ochrany lidských práv, ale častokrát narážejí na nepochopení či dokonce odpor u samotných Rusů. Je to opět dáno nedostatečnou znalostí a orientací v oblasti lidských práv a do jisté míry i určitou pohodlností setrvávat ve známém prostředí a stavu. Přitom znalost lidských práv a svobod napomáhá ve vypořádání se s rasovými, etnickými a náboženskými předsudky a nenávisť, xenofobií a antisemitismem. Zároveň si je třeba uvědomit, že vzdělávání v oblasti lidských práv není vzdělávání jenom právnícké. Práva a svobody člověka nejsou pouze sumou národních a mezinárodních právníckých ustanovení, ale především systémem morálně-etických principů a norem, systémem

humanitních hodnot. Zasahují proto do oblasti nejen právní a politologické, ale i kulturní, etické a filosofické.

Téma lidských práv je velmi široké a jeho omezením „pouze“ na ruský prostor vyvstane celá řada otázek a nových problémů. Proto předmětem této práce není, i s ohledem na její rozsah, detailní popis problematiky lidských práv od jejich počátků ani popis činnosti veškerých orgánů chránících lidská práva. Cílem předkládané práce je podat ucelenější pohled na problematiku lidských práv zpočátku v teoretičtější rovině a následně v ruském prostředí jak z hlediska historického, tak i právního, a na konkrétních příkladech poukázat na porušování lidských práv.

Linie práce je následující: po úvodu následuje první kapitola, která je rozdělena do dvou částí. První z nich se zaměřuje na rozbor pojmu lidských práv, jejich klasifikaci a stručný vývoj, druhá část se zabývá vývojem lidských práv v ruském prostředí od roku 1917, tedy od pádu carismu a přechodu ke zcela novému uspořádání, až do současnosti. Hlavním záměrem práce není zevrubný popis vývoje lidských práv, nicméně jejich zasazení do historického kontextu je nezbytné pro lepší pochopení současné situace.

Druhá kapitola podkrývá právní podstatu lidsko-právní problematiky. Zaměřuje se na hmotněprávní a procesněprávní stránku věci v právu Ruské federace a dále popisuje i základní lidsko-právní dokumenty 20. století ovlivňující vývoj v Ruské federaci.

Třetí kapitola se zabývá klíčovými institucemi, jež se starají o dodržování lidských práv, a to jak na poli mezinárodním, tak i vnitrostátním. Jsou v ní rozlišeny instituce státní a nevládní.

Poslední čtvrtá kapitola je již částečně propojena s přílohami. V kratší části pojednává o zjevném porušování lidských práv v RF v obecnější rovině. Pro lepší dokreslení jsou v přílohách 6 až 10 uvedeny konkrétní případy porušení lidských práv. Jedná se především o nepohodlné novináře a ochránce lidských práv, kteří přišli o svůj život za zvláštních okolností. Závěr práce je věnován shrnutí celé problematiky.

Díky vládnímu stipendiu, které se mi během bakalářského studijního programu podařilo získat, jsem mohla vycestovat do Moskvy a načerpat velké

množství materiálů. Výběr literatury a příruček k tématu byl značně rozsáhlý. Snažila jsem se pracovat především s odbornou literaturou. Použité prameny, monografie a internetové odkazy jsem podrobovala dostatečné kritice, aby relevance byla co nejvyšší. S českými odbornými publikacemi jsem pracovala zejména v první části první kapitoly a dále již využívala literaturu cizojazyčnou zejména proto, že v českém prostředí není problematika lidských práv ruského regionu výrazněji rozpracována.

Lidská práva jsou živým tématem, o kterém se neustále diskutuje. Vedle domácích i zahraničních konferencí se tato tematika dostala i do školních osnov v České republice. Jsou zakotvena v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy¹ a gymnázia². Předkládaná bakalářská práce by proto mohla sloužit jako příručka pro učitele v hodinách občanské výchovy potažmo základů společenských věd nebo jako rozšiřující látka v příslušných seminářích a být demonstrativním příkladem, který by přiblížil problematiku lidských práv v konkrétní oblasti.

---

¹ Lidská práva se nachází ve vzdělávací oblasti *Člověk a společnost*. Učivo by mělo podávat informace o základních lidských právech, právech dítěte a jejich ochraně, úpravě lidských práv a práv dětí v dokumentech, poškozování lidských práv, šikaně, diskriminaci. Blíže srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 2011-11-05]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

² Lidská práva se nachází ve vzdělávací oblasti *Občanský a společensko-vědní základ*. Učivo by mělo obsahovat informace o zakotvení lidských práv v dokumentech, porušování a ochraně lidských práv a funkce ombudsmana. Blíže srov. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. [cit. 2011-11-05]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPG-2007-07_final.pdf>.

1 Vymezení lidských práv a jejich historický odraz v ruském prostředí

1.1 Lidská práva – jejich charakteristika a klasifikace

Lidská práva a svobody jsou dle celé řady domácích i mezinárodních dokumentů označována za vrozená – patřící každému člověku od jeho narození, přirozená – vyplývající z přirozenosti člověka, všeobecná – týkající se všech lidí bez ohledu na jejich barvu pleti, národnost, jazyk či vyznání, a individuální – náležící pouze jedinci a nikoli skupině či společnosti jako celku. Náleží každému jedinci bezprostředně po jeho narození pouze a jedině z toho důvodu, že je lidskou bytostí. Disponuje tedy sám sebou a odpovídá za své činy. Na straně druhé je třeba podotknout, že lidská práva a svobody nemohou být absolutní. Jsou omezena svobodami druhých, morálkou i svědomím. Ačkoli lidská práva nevznikají v legislativním procesu, demokratické a právní státy je vnášejí do svých ústav a zákonů a dbají na jejich vynutitelnost a garanci. Lidská práva vymezují vztah mezi státem a jednotlivcem, mezi veřejnou mocí a jedincem. Slouží zároveň jako jedno z kritérií hodnotících úroveň vyspělosti demokracie té které země.

Základem lidských práv je přirozený zákon. Jean Maritain se ve své knize *Člověk a stát* v kapitole *Lidská práva* zamýšlí právě nad problematikou přirozeného zákona. „Přirozený zákon není zákon psaný. ... je to zásada, že je nutno konat dobro a varovat se zla. To je preambule a princip přirozeného zákona, není to ještě sám zákon. Přirozený zákon je soubor věcí, které se mají konat a které se nemají konat, soubor zásad, které z tohoto principu nutně vyplývají.“³ Přirozený zákon tedy není souhrnem právních norem, nýbrž obecný princip.

Dále Maritain podotýká, že „ve starověku a středověku byla v přirozeném zákoně věnována větší pozornost povinnostem člověka než jeho právům.“⁴ Průlom ve vývoji lidských práv nastal v letech 1776 a 1789, tedy s přijetím Deklarace nezávislosti Spojených států amerických a francouzské Deklarace práv občana a člověka. „Začal se šířit nový patos volnosti, lidé

³ MARITAIN, J. *Člověk a stát*. Praha : Triáda, 2007, s. 81

⁴ Tamtéž, s. 86.

*se vymaňovali ze starých společenských a politických svazků, stavovský řád se zdál být přežitý.*⁵ V 18. století lze spatřovat tendence zlomu a rozvoje lidských práv, naproti tomu 19. století se vyznačuje realizací konkrétního začleňování lidských práv do zákonů a ústav moderních států, a jeho konec pak vytrácením pravé podstaty lidských práv. „*V atmosféře pozitivistického ducha doby a všeobecné skepse vůči filosofickým myšlenkám lidská práva vybledla a staly se z nich pouhé ideje regulující jednání státu.*“⁶

V reakci na hrůzy, jež s sebou přinesla druhá světová válka i totalitní ideologie, se počaly objevovat tendence k oživení lidských práv. Jedinci měla být přiznána jeho vlastní práva, jejichž úkolem bylo zamezit státům v jejich zneuznávání a pošlapávání. Záštitu nad kontrolou jejich dodržování převzala nově vytvořená Organizace spojených národů (OSN). Ve své Chartě si hned v prvním článku vymezila cíle a zásady: vedle udržování mezinárodního míru, bezpečnosti a rozvíjení přátelských vztahů mezi národy i ten, díky němuž by mohla „*uskutečňovat mezinárodní součinnost řešením mezinárodních problémů rázu hospodářského, sociálního, kulturního nebo humanitního a podporováním a posilováním úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství.*“⁷ Z této hluboké myšlenky vzešla Všeobecná deklarace lidských práv a svobod. Jedná se o výjimečný dokument, neboť vůbec poprvé byla práva občanská, politická, sociální i kulturní včleněna do jednoho dokumentu, který přesahoval hranice států. Všeobecná deklarace se stala prvním mezinárodním katalogem lidských práv, souborem principů lidské společnosti jednotným pro všechny, neutlačujícím nikoho a ochraňujícím každého.

Od vydání Všeobecné deklarace lidských práv a svobod 10. prosince 1948, tedy od položení základního kamene ukotvujícího nové směřování lidských práv, byla vytvořena celá řada celosvětových dohod zaměřujících se na oblast lidských práv. Jednalo se o zcela nový prvek, neboť lidská práva začala vstupovat na mezinárodní úroveň. Cesta to však nebyla snadná. Všeobecná deklarace

---

⁵ MAIER, H. Lidská práva – Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci, s.14. In: HANUŠ, J. (ed.). *Lidská práva. Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. Brno : CDK, 2001.

⁶ Tamtéž, s. 16.

⁷ *Charta Organizace spojených národů*. Praha : Informační centrum OSN, 2007, s. 8.

se od svého vydání potýkala s odmítáním ze strany diktátorů a stoupců totalitních režimů z důvodu všeobecnosti svých principů. Podle nich byly principy přijatelné a vyhovující pouze částečně, pouze pro některé země. V jiných regionech mohly tyto principy až protirečit národní osobitosti, tradicím, stabilitě i náboženské víře.⁸ Důkazem rozporů a nelehké situace je fakt, že další mezinárodní dohody byly přijaty až po dlouhých osmnácti letech, tedy v roce 1966. Jednalo se o Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. V platnost vstoupily oba protokoly až po dalších deseti letech, tedy v roce 1976, neboť k jejich ratifikaci bylo třeba podpisu 35 zemí.

V evropském prostoru patří ke stěžejním regionálním dokumentům Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950 „*sjednaná v rámci států Rady Evropy. Pro evropské státy má tato úmluva význam zejména díky poměrně silné garanci v ní uvedených práv prostřednictvím Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku.*“⁹

V době studené války se mezi Východním blokem a Západem doslova rozhořela válka o výklad lidských práv. Komunistické země tato práva bagatelizovaly a jejich význam vysvětlovaly ve prospěch kolektivních práv. Vlastní optikou nahlížely rovněž na práva sociální a s důrazem prosazovaly např. právo na práci a placenou dovolenou, na odborné vzdělání či sociální zabezpečení. Ve výsledku tak jedinec mohl určitá práva získat, nicméně v žádném případě se nejednalo o klasická přirozená práva.¹⁰ Západní demokratické země učinily lidská práva jedním ze stěžejních bodů své politiky vůči totalitním zemím. Podařilo se jim uskutečnit dvě konference dotýkající se této problematiky. V roce 1968 se konala Mezinárodní konference o lidských právech v Teheránu a v roce 1976 Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Zatímco na teheránském jednání Sovětský svaz prohlašoval, že má lidská práva ze Všeobecné deklarace práv a svobod začleněna do vlastní ústavy a dohodu nestvrdil, na helsinské konferenci

---

⁸ Blíže srov. REZNIČENKO, L. *Rossijskij bjulleten' po pravam čelověka*. Institut prav čelověka : Moskva, 2008, s. 35.

⁹ KLÍMA, K. a kol. *Státověda*. Aleš Čeněk : Plzeň, 2006, s. 168.

¹⁰ Blíže srov. MAIER, H. *Lidská práva – Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*, s. 20. In: HANUŠ, J. (ed.). *Lidská práva. Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. Brno : CDK, 2001.

přistoupil k podpisu závěrečných dokumentů a následujícího roku je vetknul do své nové ústavy.

V průběhu 60. a 70. léta byla také rozpracována teorie generací lidských práv. Pokud se hovoří o klasifikaci lidských práv z hlediska jejich hierarchie, je možné tato práva rozdělit do tzv. tří generací¹¹. Vzápětí je však nutné podotknout, že se jedná o dělení podle kritéria času, tedy doby, kdy byla jednotlivá práva zformulována. Není tedy pravdou, že by práva první generace měla větší váhu než práva druhé či dokonce třetí¹² „*Všechna lidská práva jsou důležitá, a proto mají být chráněna a rozvíjena současně.*“¹³

Mezi práva první generace bývá řazeno právo na život, svobodu a osobní bezpečnost, právo na svobodu myšlení, vyznání a náboženství, právo na svobodu od svévolného zatýkání, zadržování a vyhnanství, právo na rovnost před zákonem a soudem, právo na veřejné a spravedlivé posouzení případu nezávislým a nestranným soudem. Jedná se o práva přirozená, osobní. Svůj původ mají ve starověké společnosti. Tehdejší zvyky se během staletí postupně transformovaly a dnes jsou zakotveny ve formě práv v zákonech a ústavách demokratických států.¹⁴ Práva první generace se od druhé a třetí liší tím, že se zabývají ochranou člověka jako individua.

K právům druhé generace se vztahují tzv. sociální, ekonomická a kulturní práva, tedy právo na práci a svobodnou volbu zaměstnání, právo na sociální zabezpečení, právo na odpočinek a volný čas, právo na vzdělání, právo na ochranu mateřství a dětství, právo na účasti v kulturním životě společnosti. Potřeba vlastnit tato práva vznikla na sklonku 19. a počátku 20. století, kdy docházelo k boji za lepší postavení jedince ve společnosti a snaze o zvýšení

---

¹¹ Existuje i tzv. čtyřgenerační pojetí. Podle něj patří do práv I. generace práva směřující k ochraně lidského života a důstojnosti a také procesní záruky ochrany lidských práv. Mezi práva II. generace jsou řazena politická práva a svobody. V III. generaci jsou zahrnuta hospodářská, sociální a kulturní práva. Poslední IV. generace patří právům nově se utvářejícím, jejichž povaha je smíšená. Viz k tomu blíže BLAHOŽ, J. – BALAŠ, V. – KLÍMA, K. *Srovnávací ústavní právo*. Praha : ASPI, 2003, s. 169.

¹² Blíže srov. MOSKALENKO, K. A. *Meždunarodnaja zaščita prav čelovėka s ispol'zovaniem někotorych meždunarodno-pravovyh mehanizmov*. Moskva : Meždunarodnaja zaščita, 2004, s. 8.

¹³ ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3. doplněné vydání. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 7.

¹⁴ Blíže srov. MOSKALENKO, K. A. *Meždunarodnaja zaščita prav čelovėka s ispol'zovaniem někotorych meždunarodno-pravovyh mehanizmov*. Moskva : Meždunarodnaja zaščita, 2004, s. 9.

jeho sociálního statusu. V roce 1966 byl vytvořen Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, do něhož byla tato práva začleněna.¹⁵

Po 2. světové válce se začala vytvářet třetí generace lidských práv, jež jsou označována za tzv. kolektivní práva či práva národů. Patří mezi ně právo na mír, právo na čisté životní prostředí, právo na sociální a ekonomický rozvoj a další.¹⁶

V rámci OSN vzniklo mnoho odborných organizací činných v oblasti lidských práv, např. Mezinárodní organizace práce dohlížející na ochranu práv pracujících, Dětský fond UNICEF zabývající se ochranou dětí a jejich všestranným rozvojem atp. Evropská unie (EU) schválila v roce 2000 Chartu základních práv EU. Jedná se o moderní katalog lidských práv.

Z vývoje lidských práv je patrné, že množství zásadních lidsko-právních dokumentů vzniklo v dobách zlomových, hraničních. Byly reakcí na revoluce či války, jichž lidé využívali k jistému posunu a pokroku. Byť se jednalo o cestu nelehkou a dlouhou, lidé se v mnoha zemích domohli svých základních práv a svobod, vnesli je do svých životů stejně jako do svých ústav a zákonů. Bohužel i dnes se na zemi setkáváme s regiony, v nichž se stovkám lidí nedostává elementárních práv a svobod.

1.2 Vývoj lidských práv v ruském prostředí od roku 1917 do současnosti

Všechny právní dokumenty dotýkající se lidských práv a svobod a odrážející v sobě jejich znění vyplňovaly v dobách Sovětského svazu pouze formální a symbolickou funkci a k jejich naplňování tudíž v žádném případě nedocházelo. Přesto se domnívám, že pro pochopení problematiky lidských práv v dnešním Rusku je důležité přiblížit minulost, jež neodmyslitelně souvisí s přítomností, z níž se odvíjí budoucnost. Souvislost a kontinuita je totiž klíčová pro život a fungování každé společnosti.

---

¹⁵Bliže srov. MOSKALENKO, K. A. *Meždunarodnaja zaščita prav čelověka s ispol'zovaniem někotorych meždunarodno-pravovyh mehanizmov*. Moskva : Meždunarodnaja zaščita, 2004, s. 9.

¹⁶ Tamtéž, s. 10.

Rok 1917 je pro Rusko významným mezníkem, neboť během něj zažilo hned dvě revoluce, jež měly za následek pád carismu a nástup nové sovětské epochy. Následujícího roku byla na III. všeruském sjezdu sovětů vyhlášena Ruská sovětská federativní socialistická republika (RSFSR) a také vytvořena první ústava.

Ústava z roku 1918 se skládala ze 6 částí, 17 hlav a 90 článků, přičemž první část nesla název *Deklarace práv pracujících a vykořisťovaného obyvatelstva*. Bylo zde vymezeno právo na rovné přidělení půdy, osvobození pracujících od jha kapitálu či právo pracujících na spoluúčast na správě nově vytvořených úřadů¹⁷ – samozřejmě se jednalo pouze o formální práva, přičemž bolševici se spoléhali na nevzdělanost pracujících lidu, na to, že se svých práv nebude dožadovat, protože jejich znění nebude rozumět. Při diskusích nad Ústavou se bolševici shodli na tom, že pracující a rolníci jsou skupiny, které nejvíce směřují k anarchismu a vzpourám. Aby neutralizovali tyto nálady, rozhodli se vyslyšet jejich přání a začlenit část o jejich právech do Ústavy.¹⁸

Nová Ústava byla přijata v roce 1924 na základě vyhlášení Svazu sovětských socialistických republik (SSSR byl vyhlášen k 30. prosinci 1922). Jednalo se o tedy Ústavu SSSR. O rok později vydala RSFSR Ústavu vlastní. Na rozdíl od ústavy z roku 1918 v obou nových verzích zcela scházela část věnovaná právům obyvatel. Ta se opět objevila až s přijetím dalších ústav – v roce 1936 v Ústavě SSSR a v roce 1937 v Ústavě RSFSR. Jednalo se např. o zavedení práva na práci, které bylo dříve vyhlášováno jako povinnost každého dospělého jedince, práva na odpočinek a zavedení každoroční dovolené pro pracující a úředníky, práva na vzdělání, kdy základní vzdělání bylo povinné, rovná práva mužů a žen v oblasti zemědělské, kulturní, státní, politické i veřejné, svoboda vyznání atp. Komunisté tímto chtěli ukázat západnímu světu výhody sovětského uspořádání oproti kapitalistickému systému. Ve skutečnosti však tato práva nebyla ani zdaleka dodržována, ba co víc, byla hrubě porušována. V letech 1936 – 1937

---

¹⁷ *Konstitucija Rossijskoj Socialističeskoj Federativnoj Sovětskoj Respubliky 1918* [online]. 2012 [cit. 2012-01-31]. Dostupné z WWW: <<http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1918/>>.

¹⁸ Blíže srov. GLUŠKOVA, S. I. *Prava člověka v Rusii*. Moskva : Prava člověka, 2004, s. 18an.

docházelo k obrovským čistkám a rozkulačování¹⁹ a vybudování celé sítě gulagů^{20 21}.

Ačkoli v roce 1948 OSN přijala Všeobecnou deklaraci lidských práv a svobod, Sovětský svaz se zdržel hlasování. Odmítl ji schválit proto, že požadoval větší moc státu nad jedincem. Situace se začala proměňovat v době „tání“, kdy zastával funkci prvního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu Nikita Sergejevič Chruščov. Od 60. do 80. let 20. století se zformovalo hnutí za lidská práva. Obracelo se s žádostí o pomoc nejprve k vládě ve vlastní zemi, ale protože ta se chovala víceméně stále přehlíživě a dělala jen malé a zejména formální změny, nezbylo, než se obrátit do zahraničí – k OSN a dalším mezinárodním organizacím. V zemi po dvacet let probíhaly protesty proti stávajícímu režimu, proti tomu, aby byl jedinec podřízen kolektivu a stát měl moc nad jeho právy.²² Nutno podotknout, že protesty byly vždy velmi rychle potlačeny.

V době „tání“, konkrétně ve 2. polovině 50. let 20. století, prošel změnou Trestní zákon SSSR, který zamezil používání některých trestů – např. nucené opuštění země, nebo je pozměnil – např. snížil maximální dobu odnětí svobody z 25 na 15 let. Zároveň došlo ke změně formulací trestů. Již nešlo o samotný výklad trestů jakožto odplaty za zločin, ale nově o opatření, jehož cílem byla náprava a převýchova odsouzených.²³

Ve stejné době, tedy ve 2. polovině 50. let 20. století, se začal objevovat samizdat²⁴ a tamizdat²⁵. V roce 1970 byl založen Výbor pro lidská práva²⁶ a v roce 1976 došlo ke zformování Moskevské helsinské skupiny²⁷. Společně s dalšími

---

¹⁹ Jednalo se o násilné združstevňování rolnických hospodářství. Jejich majitelé - kulaci - byli se svými rodinami vysídlováni na Sibiř.

²⁰ Jednalo se o pracovní tábory v nehostinných částech Ruska, v nichž byli vězni nuceni pracovat v nelidských podmínkách.

²¹ Blíže srov. GLUŠKOVA, S. I. *Prava člověka v Rusii*. Moskva : Prava člověka, 2004, s 225.

²² Tamtéž, s. 229an.

²³ Tamtéž, s. 232.

²⁴ Samizdat byl způsob neoficiálního šíření literatury zakázaných autorů. Jejich díla byla tajně opisována zpravidla přes průklepový papír na psacích strojích a šířila se bez vědomí státního aparátu mezi lid.

²⁵ Tamizdat je označením pro zakázané knihy a noviny vydávané za hranicemi SSSR.

²⁶ Podrobněji viz podkapitola 2.2.1.

²⁷ Podrobněji viz podkapitola 3.2.1.

událostmi se vytvářely etapy disidentského hnutí, skrze něž lidé vyjadřovali nesouhlas se stávajícím režimem, jeho politikou a ideologií. Tato hnutí s sebou přinášela vlny nových perzekucí, zatýkání, deportací do gulagů či do psychiatrických léčeben a nucené emigrace a deportace. I přes to se však do myslí lidí i celé sovětské společnosti začala pozvolna nořit myšlenka lidských práv a v průběhu těžkých let nacházela své pevné místo.²⁸

Hnutí za lidská práva se rozšířilo i za hranice SSSR. Inteligence, jež ze země před represemi utekla, začala v zahraničí vydávat svědectví o politických věznicích, zmanipulovaných výpovědích a soudních rozhodnutích i pronásledování, čímž narušila mýtus o „sovětské demokracii“, kterou se SSSR snažil před Západem po desetiletí budovat. Na základě protestů začaly západní státy vyvíjet tlak na SSSR a snažily se ho přimět k uznání a dodržování lidských práv. Po mnoho let se jim, mezinárodním organizacím ani disidentům, nedařilo situaci změnit – sovětská vláda nebyla přístupná jakémukoli dialogu na toto téma.²⁹ Na počátku 70. let se krize ještě více prohloubila. Výbor lidských práv byl donucen přerušit svoji činnost a řada lidsko-právních ochránců byla zatčena. Některým z nich bylo odebráno i občanství a byli vypovězeni ze země, jako např. Alexandr Solženicyn v roce 1974.³⁰

Naděje disidentů se velkou měrou vyplnily v roce 1975. V letech 1973 – 1975 se konala Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, na níž byly probírány tři velké „koše“ problémů. Právě třetí „koš“ se věnoval problematice lidských práv. Dne 1. srpna 1975 podepsalo v Helsinkách 35 států včetně SSSR Závěrečný pakt, v němž se státy vedle dalších domluv zavázaly k respektování a dodržování základních lidských práv a svobod. Od následujícího roku začaly vznikat na Ukrajině, v Litvě, Gruzii, Arménii a Moskvě helsinské skupiny. Jejich úkolem bylo dohlížet na plnění mezinárodních úmluv v oblasti lidských práv.³¹

---

²⁸ Blíže srov. GLUŠKOVA, S. I. *Prava čelověka v Rossii*. Moskva : Prava čelověka, 2004, s. 231 a 257.

²⁹ Blíže srov. ALEKSEEVA, L. M. *Istorija inakomyслиja v SSSR*. Moskva : Zacepa, 2001, s. 206an.

³⁰ Blíže srov. GLUŠKOVA, S. I. *Prava čelověka v Rossii*. Moskva : Prava čelověka, 2004, s. 261.

³¹ Blíže srov. ZUBOV, A. B. a kol. *Istorija Rossii XX věk (1939-2007)*. Moskva : Astreľ, 2010, s. 441.

V roce 1976 ratifikoval SSSR dva pakty, jež vydalo OSN v roce 1966. Jednalo se o Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Součástí tohoto paktu byl Doplnující protokol, který umožňoval občanům obrátit se k mezinárodním orgánům v případě porušení jejich práv. Tento Doplnující protokol představitelé SSSR odmítli přijmout.³²

Mezinárodní pakty posloužily k tvorbě nové Ústavy SSSR v roce 1977. Poprvé se v sovětské ústavě objevily články upravující práva a svobody občanů SSSR. Byly zaneseny do druhé části Ústavy s názvem *Stát a jedinec*. Jednalo se např. o rovnost všech před zákonem, rovnost práv mužů a žen, rovnost práv občanů různých ras a národností, právo na práci, právo na výběr profese, právo na odpočinek, právo na ochranu zdraví, právo na materiální zabezpečení ve stáří a v případě nemoci, právo na příbytek, právo na vzdělání, právo na užívání vymožeností v oblasti kultury, svobodu slova, tisku, shromažďování, demonstrací, svobodu vyznání atp. Nově měli občané SSSR také *právo na soudní ochranu před útoky na čest a důstojnost, život a zdraví, osobní svobodu a majetek* (článek 57), *právo odvolat se proti jednání úředníků státních i veřejných orgánů* (článek 58) či *právo na náhradu škody způsobenou protiprávním jednáním státních a veřejných organizací, stejně jako úředníků při výkonu jejich povinností* (článek 58).³³ V této Ústavě došlo prvně k vyrovnání mezi povinnostmi a právy občanů, kdy k povinnostem patřilo např. poctivě a odpovědně pracovat, dodržovat pracovní disciplínu, vojenskou povinnost atp. Od následujícího roku 1978 začala platit nová Ústava RSFSR, která obsahovala celou řadu stejných pasáží jako Ústava SSSR.

Počátek 80. let byl ve znamení silných represí. Řada nespravedlivě odsouzených a uvězněných z předchozích let se v této době měla dostat na svobodu, ale na základě nových vykonstruovaných případů jim byl trest prodloužen. Situace se počala měnit až po nástupu Michaila Sergejeviče Gorbačova. Západní státy i mezinárodní lidsko-právní organizace zesílily tlak na nové vedení SSSR a žádaly osvobození politických vězňů ze sovětských lágrů, vězení i psychiatrických léčeben. Pozvolna začalo docházet k osvobození a návratům vězňů. V letech

---

³² Blíže srov. GLUŠKOVA, S. I. *Prava člověka v Rusii*. Moskva : Prava člověka, 2004, s. 235an.

³³ *Konstitucija Sojuzu Sovětskich Socialističeskich Republik 1977* [online]. 2012 [cit. 2012-01-31]. Dostupné z WWW: <http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1977/red_1977/1549448/>.

1987 – 1988 jich bylo propuštěnou od dvou do třech tisíc. V roce 1989 se z Gorkého směl vrátit i významný ochránce lidských práv Andrej Dmitrijevič Sacharov, kam byl v roce 1980 vyhoštěn. Zákaz publikovat své příspěvky a komentáře v sovětských médiích pro něj však platil i nadále.³⁴ Projevem demokratizace bylo například i to, že od června roku 1988 mohly proběhnout dva týdny oslav spojené s oslavou tisíciletého výročí pravoslavné církve, která byla do té doby výrazně utlačovaná.

O nutnosti přechodu od socialistického k demokratickému právnímu státu se reálně jednalo na I. Sjezdu poslanců RSFSR 12. července 1990, kde byla přijata Deklarace o státní suverenitě. Mimo jiné se v ní uvádělo také to, že má každý člověk právo na důstojný život, čímž poprvé došlo k uznání lidských práv na oficiální úrovni. V Deklaraci byla také přiznána větší práva autonomním republikám, oblastem, okruhům i krajům RSFSR a především se státní moc rozdělila na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Byl tak ustanoven jeden z nejdůležitějších principů pro přechod RSFSR k formě právního státu.³⁵

Díky perestrojce, glasnosti³⁶ a demokratizaci politického režimu v SSSR se od 90. let stále více rozvíjela aktivita veřejnosti, což se projevovalo besedami nad problematikou lidských práv u kulatých stolů i vytvářením nových politických stran, veřejných spolků i diskusních klubů. K roku 1991 se zformoval Memoriál, společnost, která vyrostla z ideje postavit památníky obětem politických represí jak ve městech, tak i na místech lágrů, a oživila v paměti národa tyto tragické události, aby se již nikdy nic podobného nemohlo opakovat.³⁷ Rovněž se rozšířila spolupráce mezi lidsko-právními organizacemi a vedením SSSR, kterou výrazně podporoval předseda Nejvyššího sovětu RSFSR Boris Jelcin, od roku 1991 prezident RSFSR a následně RF. Jelcin nechal zřídit Komisi pro lidská práva, v jejímž čele stál Sergej Adamovič Kovalev a další významní ochránci lidských práv, kteří se podíleli na tvorbě nových zákonů a ústavy. K ochlazení vztahů došlo v říjnu roku 1993, když nechal Boris Jelcin rozpustit Nejvyšší sovět (parlament)

---

³⁴ Blíže srov. GLUŠKOVA, S. I. *Prava člověka v Rusii*. Moskva : Prava člověka, 2004, s. 262nn.

³⁵ Tamtéž, s. 278an.

³⁶ S programem perestrojky (přestavby) a glasnosti (otevřenosti) přišel na konci 80. let Michail Gorbačov, jenž stál v čele SSSR. Jednalo se o soubor opatření vedoucích k restrukturalizaci ekonomiky a větší otevřenosti politiky a politických institucí.

³⁷ Blíže srov. GLUŠKOVA, S. I. *Prava člověka v Rusii*. Moskva : Prava člověka, 2004, s. 265.

a tvrdě zaútočil na jeho sídlo Bílý dům, a pokračovalo v letech 1994 – 1996 z důvodu války v Čečně.³⁸

I přes uvedené události probíhající v 90. letech bylo Rusko svobodnější než dnes ať již v oblasti politiky, médií i veřejného života. Po trpkých zkušenostech z dob Sovětského svazu, kdy byly lidská práva a svobody utlačovány a pošlapávány, využili lidé dobu perestrojky, liberalizace a přechodu k demokracii k prosazování a boji za svá práva. Období plné reforem a změn pro ně bylo natolik jiné a tvrdé, že se jejich život „náhle stal těžký, neodhadnutelný a nejistý, donekonečna bylo třeba dělat nová a nová rozhodnutí o nezákladnějších otázkách vlastní existence. ...Ve chvíli, kdy se na scéně objevil bývalý důstojník KGB Vladimir Putin slibující národu dobytí „ztraceného statusu“, společnost neváhala postoupit část občanských práv výměnou za slibovanou stabilitu.“³⁹ V současné době je v ruském ovzduší cítit jistý kvas a nesouhlas s dosavadním stavem věcí. Rusové vychází do ulic, neboť jsou nespokojeni s úplatkářstvím, jež prostupuje všechny sféry společnosti, zasahuje do byrokratického aparátu, soudnictví i politiky. Probíhají demonstrace, jichž se účastní lidé napříč všemi generacemi, vystupují proti ovlivňování voleb, omezování médií, cenzuře, zatýkání i porušování jejich vlastních práv.

---

³⁸ Blíže srov. GLUŠKOVA, S. I. *Prava člověka v Rusii*. Moskva : Prava člověka, 2004, s. 266.

³⁹ KABRHELOVÁ, L. *Od chaosu k apatii. Dvě desetiletí budování demokracie v Rusku*. In : *Mezinárodní politika 2011*, roč. XXXV, č. 12, s. 11-14.

2 Právní úprava ochrany lidských práv

Každá demokratická země by měla mít zajištěn účinný a efektivní vnitřní systém, jenž by disponoval prostředky sloužícími ke garanci lidských práv a svobod, neboť jinak mají pouze teoretický význam, a zároveň opatřeními k potrestání těch, kteří práva druhých nerespektují a znevažují. Pokud prostředky vnitřní ochrany nedostačují či dokonce selhávají, k postihu porušení lidských práv slouží orgány mezinárodní ochrany. Ke směrodatnému zkoumání ochrany lidských práv je tedy třeba rozlišit dvě roviny – vnitrostátní a mezinárodní.

2.1 Vnitrostátní právní úprava ochrany lidských práv

Na ruském území systém vnitrostátní právní ochrany chyběl. Ke změně došlo až po pádu Sovětského svazu a vytvoření samostatného státu Ruské federace. V 90. letech byla přijata celá řada zákonů i zákoníků, jež ve valné většině platí s úpravami dodnes a nesou v sobě práva a povinnosti spojené s dodržováním a ochranou lidských práv a svobod.

2.1.1 Ústava

Lidská práva a svobody jsou zakotveny v právním řádu RF. Své místo zaujímají v základním zákonu země – v Ústavě.

Poslední Ústavy, jež pocházely z roku 1977 (Ústava SSSR) a 1978 (Ústava RSFSR) již nedostačovaly a díky Gorbačovovi a jeho změnám muselo dojít k hluboké reformě politického systému i změně a sepsání nových zákonů. Ty byly včleněny do poslední redakce Ústavy z roku 1978. Stalo se tak 24. května 1991. Ústava obsahovala zcela novou část – Deklaraci práv a svobod člověka a občana RSFSR. Ruští zákonodárci v ní vůbec poprvé přiznali přirozeně-právní podstatu lidských práv. První článek Ústavy prohlašoval, že práva i svobody člověka náleží každému již od narození. Žádný člověk nesměl být zbaven života a stát se zavázal ke zrušení trestu smrti. Navíc každý jedinec směl chránit svá práva a svobody všemi způsoby, jež se neprotivily zákonu, a nově se mohl každý občan obrátit k mezinárodním orgánům, pokud došlo k narušení jeho práv. S tím souviselo podepsání Doplňujícího protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských

a politických právech, který v roce 1976 představitelé SSSR odmítli. I přes tyto změny v Ústavě stále přetrvávaly zákony i hesla z minulosti. Největším nedostatkem bylo nejasné rozdělení na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Představitelé Sovětského svazu měli i nadále neomezenou moc a pod svojí kontrolou měli moc výkonnou.⁴⁰

První Ústava RF začala platit v roce 1993 a lze o ní hovořit jako o demokratické, neboť právě v ní došlo k přesnému rozdělení moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní a byl zaručen politický pluralismus.

První článek první hlavy vymezuje RF jako demokratický, federativní, právní a sociální stát. Podle druhého článku je člověk nejvyšší hodnotou a stát má povinnost dodržovat a chránit jeho práva a svobody. Ve více než šedesáti člácích ústava reglementuje práva a svobody člověka, nejvíce ve druhé hlavě s názvem *Práva a svobody člověka a občana*. Vedle jejich garance je zaručena také presumpce nevinoty, neplatnost nezákonného nabytí důkazů, právo na odvolání proti rozsudku atp.⁴¹

2.1.2 Soudní systém

Po pádu SSSR začalo v RF docházet k formování politického a právního systému, jež začalo soudní reformou. Jejím cílem bylo vytvořit nezávislou soudní moc, jejíž činnost by byla mimo jiné zaměřena na ochranu lidských práv. V každé demokratické zemi je totiž vnitřní ochrana lidských práv vázána na orgány veřejné moci, tedy na správní a soudní systém.⁴² K 31. prosinci 1996 byl přijat zákon „*O soudním systému Ruské federace*“⁴³ (poslední verze z 5. dubna 2005). Je rozdělen do pěti hlav a zaměřuje se na přesné dělení soudů, jejich financování a nezávislost, rovnost všech před zákonem a soudem atp.

V současné době se soudní systém skládá z následujících soudů:

- **Soudy první instance.** Zaměřují se během procesu na prostudování všech důkazů, které soudci hodnotí jak na základě litery zákona, tak i svého

⁴⁰ Blíže srov. GLUŠKOVA, S. I. *Práva člověka v Rusii*. Moskva : Práva člověka, 2004, s. 288an.

⁴¹ *Konstitucija Rossijskoj Federacii* [online]. 2012 [cit. 2012-02-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.constitution.ru/index.htm>>.

⁴² Blíže srov. GLUŠKOVA, S. I. *Práva člověka v Rusii*. Moskva : Práva člověka, 2004, s. 296.

⁴³ Zákon číslo N 3-ФКЗ „*O suděbnoj sistemě Rossijskoj Federacii*“.

přesvědčení. Soud vynáší rozhodnutí v občanských řízeních i rozsudky v trestních řízeních a zároveň účastníkům stanovuje povinnosti spojené s těmito procesy. Pokud je podáno odvolání proti rozhodnutí soudu ještě před tím, než vstoupí v platnost, případ je postoupen soudu druhé instance.⁴⁴

- **Apelační soudy/Odvolací soudy** – soudy druhé instance. Tyto soudy mění, potvrzují nebo ruší rozhodnutí soudů první instance na základě posouzení případů v celé jejich šíři. Mezi tyto soudy patří zejména arbitrážní soudy RF.⁴⁵

- **Ústavní soud RF.** Přezkoumává ústavní zákony a další normativní právní akty, jakož i individuální právní akty a smlouvy mezinárodního práva, o což žádají orgány zákonodárné a výkonné moci, soudy i občané. Řeší spory v otázce pravomocí orgánů moci a vykládá Ústavu RF. Mezi jeho hlavní cíle patří dohled nad dodržováním Ústavy RF na celém území a ochrana základních lidských práv a svobod.⁴⁶

Ústavní soud dostane každý rok v průměru 14 245 žalob – počítáno v rozmezí let 1995 – 2011. V tomto období bylo podáno celkem 242 169 žalob nejčastěji kvůli ochraně ústavních práv a svobod občanů (54 758 žalob) a porušení trestního práva (59 901 žalob) a občanského práva (49 134 žalob). Od počátku nového tisíciletí do roku 2011 došlo k dvojnásobnému nárůstu počtu žalob. Za rok 2011 jich bylo podáno 19 142, nejvíce ve IV. čtvrtletí, kdy se jejich počet vyšplhal na 5 833. Co se týče jejich tématu, Ústavní soud se v roce 2011 nejvíce zabýval porušením trestního práva (1 888 žalob), ochranou ústavních práv a svobod občanů (1 815 žalob) a nesrovnalostmi v občanském právu (1 121 žalob).⁴⁷ Ústavní soud provází mnoho problémů, nicméně jedním z vážnějších je neplnění jeho rozhodnutí, a to především z důvodů neúcty k tomuto orgánu z důvodů korupce.

Právo každého jedince na soudní líčení v případě, pokud se domnívá, že došlo k porušení jeho práv a svobod protiprávním jednáním, a to jak ze strany státních orgánů, orgánů místní samosprávy, úřadů, tak i soukromých podniků a společností atp.,⁴⁸ je zakotveno v zákoně RF „O odvolání se k soudu v případech

---

⁴⁴ Blíže srov. MOSKALENKO, K. A. *Meždunarodnaja zaščita prav čelověka*. Moskva : Centr sodějstvija meždunarodnoj zaščitě, 2006, s. 15.

⁴⁵ Tamtéž, s. 15.

⁴⁶ Blíže srov. GLUŠKOVA, S. I. *Prava čelověka v Rossii*. Moskva : Prava čelověka, 2004, s. 302.

⁴⁷ Viz příloha č. 1.

⁴⁸ Blíže srov. GLUŠKOVA, S. I. *Prava čelověka v Rossii*. Moskva : Prava čelověka, 2004, s. 297.

*i rozhodnutích, která porušují práva a svobody občana*⁴⁹ z 27. dubna 1993 (poslední úprava z 9. února 2009).

2.1.3 Trestní zákoník

Součástí ruské legislativy je Trestní zákoník RF (N 63-Φ3) vybudovaný na základech Ústavy RF a všeobecně uznávaných principech a normách práva mezinárodního. Je základním pramenem trestního práva hmotného. Jeho platnost se datuje od 13. července 1996. Od té doby prošel mnoha úpravami, přičemž k posledním změnám došlo dne 7. prosince 2011. Mezi hlavní úkoly se řadí ochrana lidských práv, majetku, veřejného pořádku a bezpečnosti, životního prostředí, ústavního zřízení RF, zabezpečení míru a také předcházení trestné činnosti. Aby byly cíle naplněny, vymezuje Trestní zákoník RF přesná pravidla trestní odpovědnosti, uvádí činy, jež jsou považovány za trestné, a stanovuje tresty a další opatření v rámci trestního práva.⁵⁰ V oddílu VII s názvem *Trestné činy proti osobám* se v hlavě 19 pojednává o *Trestných činech proti ústavním právům a svobodám člověka a občana*. Konkrétně se jedná o *Porušení rovnosti práv a svobod člověka a občana* (článek 136), *Narušení nedotknutelnosti soukromí* (článek 137), *Porušení tajemství korespondence, telefonních hovorů, poštovních, telegrafních nebo jiných sdělení* (článek 138), *Porušení soukromí domova* (článek 139), *Odmítnutí poskytnutí informací občanovi* (článek 140), *Maření realizace volebních práv a práce volebních komisí* (článek 141), *Padělání volebních listin a dokumentů referend* (článek 142), *Porušení bezpečnostních pravidel práce* (článek 143), *Maření profesionální činnosti novinářů* (článek 144), *Bezdůvodné odmítnutí přijetí těhotné ženy či ženy s dítětem do tří let do zaměstnání či její bezdůvodná výpověď* (článek 145), *Porušení autorských práv* (článek 146), *Porušení patentních práv* (článek 147), *Maření realizace práv na svobodu myšlení a náboženského vyznání* (článek 148), *Maření shromažďování, setkání, demonstrací, průvodů či účasti na nich* (článek 149). V každém článku jsou jednotlivé trestné činy zcela přesně vymezeny a charakterizovány a následně jsou uvedeny tresty za jejich porušení. Nejčastěji se jedná o pokuty do několika tisíc

---

⁴⁹ Zákon č. 197-Φ3 „*Ob obžalovanii v sud dějstvij i rešenij, narušajučich prava i svobody graždan*“.

⁵⁰ *Zadači i principy Ugolovnovo Kodeksa Rossijskoj Federacii* [online]. 2011 [cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW: <<http://base.garant.ru/10108000/1/#1001>>.

rublů, prospěšné a nápravné práce vymezené počtem hodin, zbavení práva zastávat určité pozice nebo zapojení se do některé činnosti nebo je uveden trest nejvyšší, tedy odnětí svobody na přesně stanovenou dobu.⁵¹

2.1.4 Trestní řád

Trestní řád RF (N 174-Φ3) jakožto základní pramen trestního práva procesního nabyt účinnosti k 1. červenci 2002. I tento zákon již prošel mnoha úpravami, přičemž k poslední z nich došlo 21. listopadu 2011. Stejně jako Trestní zákoník vychází z Ústavy RF a všeobecně uznávaných principů a norem mezinárodního práva. Sestává ze dvou částí – obecné a zvláštní. V obecné části lze nalézt normy, které se zaměřují na dodržování přesného pořádku trestního řízení. Konkrétně se jedná o úkoly soudnictví, práva a povinnosti orgánů a jednotlivců, jež jsou činné v trestním řízení, náležitosti žalob, důkazů a určení lhůt. Zvláštní část se pak věnuje rozboru jednotlivých stádií trestního řízení.⁵² To se skládá ze sedmi obvyklých částí – *Zahájení trestního řízení* (oddíl VII), *Předběžné vyšetřování* (oddíl VIII), *Příprava k soudnímu zasedání* (oddíl XI, především hlava 33 a 36), *Soudní líčení* (oddíl XI, především hlava 35), *Apelační opravné řízení* (oddíl XIII, především hlava 43, 44, 45), *Kasační opravné řízení* (oddíl XIII, především hlava 45), *Vykonání rozsudku* (oddíl XIV)⁵³ – a dvou mimořádných částí – *Revizního opravného systému* a *Obnovení trestního řízení na základě nových informací nebo přezkumu dosavadních faktů*. Trestní řízení je založeno na činnosti soudů, prokuratur, orgánů předběžného vyšetřování a dalších účastníků participujících na tomto řízení, jehož specifikou je to, že jedním ze subjektů vystupujících v právních vztazích je státní orgán.⁵⁴ Při vedení trestního řízení musí kompetentní státní orgány striktně dodržovat procesněprávní úpravu, aby nebyla porušována práva obviněných, stejně jako musí dodržovat hmotněprávní úpravu, aby rozhodnutí měla svůj základ opřený o spravedlnost. Přesné uplatňování

⁵¹ *Prestuplenija protiv konstitucionnyh prav i svobod čelovėka i graždanina* [online]. 2011 [cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW: <<http://base.garant.ru/10108000/20/#2019>>.

⁵² ŠIŠKOVÁ, N. *Základy ruského práva a ruské právnícké terminologie*. Praha : Linde, 2006, s. 122an.

⁵³ *Ugolovno-processual'nyj kodeks* [online]. 2011 [cit. 2011-25-12]. Dostupné z WWW: <<http://base.garant.ru/12125178/>>.

⁵⁴ BELJAKOVA, I. M. *Ugolovno-processual'noe pravo* [online]. Moskva : Centr distancionnyh obrazovatel'nyh technologij MIEMP, 2010. [cit. 2011-25-12]. Dostupné z WWW: <http://www.e-college.ru/xbooks/xbook062/book/index/index.html?go=part-003*page.htm>.

této podmínky je nezbytným předpokladem, který musí právní stát ctít. Naopak její porušování ze strany vyšetřovatelů a soudců vede k tomu, že ve výsledku dochází k porušování lidských práv. Výjimkou není ani to, že může být trestně stíhán či dokonce odsouzen nevinný člověk, což s sebou nese hluboké dopady na život postiženého jedince.

2.1.5 Další zákony

Tato práce není svým tématem ani rozsahem určena pouze k výčtu všech zákonů dotýkajících se lidských práv. Avšak ty klíčové vydané na počátku 90. let, tedy v době, kdy se hroutil režim v SSSR a země přecházela k demokracii, je na místě zmínit. Znamenaly přelom, neboť do té doby žádné podobné v celé sovětské historii neexistovaly.

Na konci roku 1991 byl přijat *Zákon o médiích*, který odmítal cenzuru a považoval ji za nepřijatelnou stejně jako zneužití médií. Zákon zakotvil také právo občanů na dostupnost důvěryhodných informací a práva a povinnosti novinářů. V letech 1991 – 1993 pak byly přijaty zákony rozšiřující práva občanů. Jednalo se o *Zákon o rehabilitaci obětí politických represí*, *Zákon o občanství RF*, *Zákon o běžencích*, *Zákon o nuceném přesídlení*, *Zákon o právu občanů RF na svobodu přemístování a výběru místa pobytu v hranicích RF*.⁵⁵

V RF se vnitrostátní právní ochrana potýká neustále s problémy. Lze dokonce hovořit o dysfunkci státu v oblasti právního pořádku. Zásadní nedostatek tkví v tom, že právní úprava RF není naplňována. První třetinu lze nalézt již v samotné Ústavě v její druhé hlavě věnované lidským právům. Velmi silně a viditelně je porušován např. článek 31 hovořící o právu na veřejná shromažďování a demonstrace⁵⁶. Při každé, kterou lze označit za opoziční či kritizující režim, zasahuje policie a bezdůvodně zatýká zcela nevinné lidi.

---

⁵⁵ GLUŠKOVA, S. I. *Prava člověka v Rusii*. Moskva : Prava člověka, 2004, s. 283.

⁵⁶ Od roku 2009 organizují lidsko-právní aktivisté a opozice na základě 31. článku 2. hlavy Ústavy RF vždy 31. den v měsíci (tedy sedmkrát do roka) demonstraci s názvem *Iniciativa 31* za svobodu shromažďování. Ačkoli tento článek říká pouze to, že „*Občané RF mají právo shromažďovat se beze zbraní, konat setkání, mítinky a demonstrace a průvody*, vždy musí požádat úřady o povolení celé akce. Přitom by ji mělo stačit pouze ohlásit, neboť to vyžaduje zákon *O shromážděních, schůzích a setkáních*. I když je však akce ohlášená a úřady schválená, dochází k zatýkání účastníků, jako např. 31. 12. 2010, kdy bylo bezdůvodně zadrženo na 68 lidí.

Problémy přetrvávají také v soudnictví. Soudy nejsou nestranné a nezávislé a jejich rozhodnutí mívají politicky nebo ekonomicky motivovaný podtext, který vychází ze zadání vysokých představitelů. Zákon je tedy respektován maximálně formálně. Korupce je natolik silná, že Ústavní soud musel být dokonce na počátku roku 2008 přenesen z Moskvy do Petrohradu.

Daný stav by mohl být vyřešen reformou soudnictví, která by spočívala v periodickém střídání soudců v regionu, čímž by se dosáhlo větší nezávislosti, v otevření justičního systému mladým právníkům, ve změně jmenování soudců, ve zrušení jejich doživotního jmenování atp. Veškeré změny budou přicházet pozvolna, neboť ruský soudní sbor je vysoce konzervativní.⁵⁷

2.2 Mezinárodní ochrana lidských práv

Ruská federace je signatářem řady mezinárodních smluv, úmluv, deklarací a dohod v oblasti lidských práv v rámci Organizace spojených národů (OSN)⁵⁸, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), Rady Evropy (RE)⁵⁹ či Společenství nezávislých států (SNS)⁶⁰. Ve všech těchto smlouvách jsou ustanoveny jednotné standardy pro všechny země, které se je svým podpisem rozhodly dodržovat. Zároveň každá mezinárodní smlouva určuje i orgán kontrolující lidská práva. V této podkapitole, s ohledem na její rozsah, nebudou popsány veškeré mezinárodní smlouvy ratifikované RF ani jejich kontrolní orgány, avšak pozornost bude věnována dvěma nejdůležitějším z nich, a to Výboru pro lidská práva a Evropskému soudu pro lidská práva.

Počátek mezinárodní ochrany lidských práv je možné datovat od roku 1950, kdy Rada Evropy přijala nejdůležitější lidsko-právní dokument Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod. Ta jako první umožnila smluvním státům i jednotlivcům podávat stížnosti na porušování základních lidských práv

---

⁵⁷ Blíže srov. Kol. *Rossijskaja suděbnaja sistema: sostojanie problemy*. In : EHRA Centre Bulletin. 2010, č. 1, s. 14an.

⁵⁸ Jedná se např. o Všeobecnou deklaraci lidských práv a svobod, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace, Úmluvu o právech dítěte a další.

⁵⁹ Jedná se např. o Evropskou Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, Evropskou sociální chartu, Evropskou chartu sociální samosprávy a další.

⁶⁰ Jedná se o Úmluvu Společenství nezávislých států o lidských právech a základních svobodách přijatou v Minsku 26. 5. 1995.

a nastavila mechanismy mezinárodní ochrany.⁶¹ Existují dva hlavní způsoby, díky nimž lze kontrolovat dodržování těchto mechanismů. V prvním z nich státy vytváří orgán složený z expertů, který pravidelně kontroluje činnost státu v oblasti lidských práv, a zároveň mu dává doporučení. Druhý způsob je založen na projednávání individuálních stížností k mezinárodním institutům na základě lidsko-právních mezinárodních dokumentů.⁶²

V současné době se občané Ruské federace mohou obrátit se svými stížnostmi ke dvěma mezinárodním orgánům zabývajícím se ochranou lidských práv: k Výboru pro lidská práva při OSN a Evropskému soudu pro lidská práva při RE. Oba orgány posuzují případy, v nichž stát porušil konkrétní právo navrhovatele, a zajímají se, jakým způsobem bylo toto právo ze strany státu porušeno. Je však třeba podotknout, že oba tyto orgány neslouží jako poslední instance, jež může dříve posuzované případy na vnitrostátní úrovni definitivně vyřešit. Jejich úkolem je pouze posoudit, zda se stát dopustil porušení práv a svobod jedince a určit případné sankce. Proto se na tyto instituce nelze obracet bez vyčerpání všech možností, jež nabízí právní systém jednotlivých zemí, v tomto případě právní systém Ruské federace.⁶³

2.2.1 Výbor pro lidská práva při OSN

Základ pro činnost Výboru pro lidská práva při OSN tvoří Mezinárodní pakt o občanských a lidských právech, jenž byl přijat Valným shromážděním OSN 16. prosince 1966. Tento Pakt byl společně s Opčním protokolem k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech podepsán ještě představiteli sovětského svazu 1. ledna 1991, avšak až o rok později, tedy 1. ledna 1992, se občan RSFSR a posléze RF mohl na základě těchto smluv obrátit s individuální žalobou k Výboru pro lidská práva v případě porušení jeho práv uvedených v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech. Výbor však nezkoumal ta porušení práv, k nimž došlo před podpisem výše zmíněných dokumentů.⁶⁴ Jak je uvedeno

---

⁶¹ Blíže srov. ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 34an.

⁶² Blíže srov. MOSKALENKO, K. A. *Meždunarodnaja zaščita prav čelověka*. Moskva : Centr sodějstvija meždunarodnoj zaščitě, 2006, s. 5an.

⁶³ Tamtéž, s. 12an.

⁶⁴ Tamže, s. 9nn.

v článku 2 Opčního protokolu, je nutné, aby stěžující vždy vyčerpal všechny opravné prostředky dostupné ve vnitrostátním prostředí a Výbor dokázal, že jich použil či že nejsou účinné. Pokud tak neučiní, oznámení je označeno za nepřijatelné. Od státu naopak Výbor požaduje, aby prokázal dostupnost a účinnost těchto prostředků. Rozhodnutí Výboru pro lidská práva nejsou právně závazná. Výbor může uznat, že ve vztahu k navrhovateli byla narušena lidská práva, a doporučit státu, v tomto případě RF, aby zjednal nápravu, tato práva rehabilitoval a v případě potřeby změnil své zákony. Státy a zejména Ruská federace však neplní ani tato doporučení daná Výborem. Ten, aby přiměl státy k určité právní závaznosti, vyžaduje od vlád zprávy týkající se nově přijatých opatření na základě jeho doporučení.⁶⁵ *Tato pravomoc založená článku 40 Paktu je v podstatě tím nejúčinnějším prostředkem tlaku na stát, aby splnil své závazky z Paktu tak, jak je interpretoval Výbor.*⁶⁶

2.2.2 Evropský soud pro lidská práva při Radě Evropy

Evropský soud pro lidská práva při RE stojí na pilířích Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod podepsané 4. listopadu 1950. Nová verze této smlouvy začala platit od 1. listopadu 1998.⁶⁷ Od svého vzniku se rozšířila o 14 Protokolů, speciální smlouvy jako je např. Evropská úmluva o předcházení mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1987) a kasuistikou případů z ESLP. Dnes může k ESLP podat žádost jednotlivec i bez souhlasu státu v případě, že jeden ze smluvních států porušil jeho práva ukotvená v Úmluvě. *Způsobilost být účastníkem v řízení má podle článku 34: a) každá fyzická osoba (bez ohledu na příslušnost či pobyt), b) každá nevládní organizace a c) každá skupina osob považujících se za poškozené v důsledku práv přiznaných Úmluvou a jejími protokoly.*⁶⁸ V případě, že dojde k porušení Úmluvy, smí ESLP vyžadovat nejen peněžní kompenzaci za újmu, která byla způsobena oběti, ale i splnění

⁶⁵ Blíže srov. ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 10 a 143.

⁶⁶ ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 143.

⁶⁷ Blíže srov. MOSKALENKO, K. A. *Meždunarodnaja zaščita prav čelověka*. Moskva : Centr sodějstvija meždunarodnoj zaščitě, 2006, s. 10.

⁶⁸ ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 32nn.

závazků, jež vyplývají z institutu odpovědnosti státu. Stát v žalobě totiž vystupuje jako obžalovaný.⁶⁹ Celý případ je ukončen ve chvíli, kdy stát splní povinnosti vyplývající z rozhodnutí ESLP. Kontrolu nad vyplňováním rozhodnutí ESLP zabezpečuje Výbor ministrů Rady Evropy.

Ruská federace ratifikovala Úmluvu 30. března 1998 a od 5. května 1998 začala uznávat úřední pravomoc ESLP. Od této doby až do dnešního dne prošetřil Soud velké množství žalob a vynesl celou řadu rozsudků, nicméně odmítl se zabývat žalobami na Ruskou federaci kvůli porušování lidských práv, k němuž docházelo před 5. květnem 1998, tedy v době, kdy stát ještě nebyl signatářem Úmluvy a nenesl tak odpovědnost za porušování lidských práv.⁷⁰

Lidsko-právní organizace i občané Ruské federace, ať už sami nebo s pomocí těchto organizací, hojně využívají možnosti podání žaloby k ESLP proti své zemi v případech, kdy se nedomohli spravedlnosti na domácí půdě. Od roku 1998, kdy se RF podepsala smlouvy s ESLP, do roku 2010 bylo podáno 84 775 žalob, z toho polovina (42 990) nesplňovala požadavky, tudíž byla zamítnuta.⁷¹ Na přezkum čeká ještě 40 300 žalob, což tvoří 28,9 % z celkového počtu žalob, jež leží u ESLP. Z tabulky i grafu je patrný viditelný převis počtu žalob proti RF ve srovnání s ostatními zeměmi.⁷² Ve výroční zprávě ESLP za rok 2010 se uvádí, že bylo podáno na 14 309 žalob, z toho 6 911 nesplnilo náležitosti a podmínky a soud se jimi odmítl zabývat. Celkem bylo vyneseno 217 rozsudků.⁷³ Z hlediska tématu žaloby směřují nejvíce proti porušení práva na svobodu a osobní nedotknutelnost (89 žalob) a porušení práva na spravedlivé soudní líčení (55 žalob).⁷⁴

U obou výše uvedených institucí můžeme nalézt shodné i rozdílné znaky co do povahy a podmínek podání žaloby. Těm bude věnován následující prostor.

---

⁶⁹ Blíže srov. MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné*. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2008, s. 338.

⁷⁰ Blíže srov. MOSKALENKO, K. A. *Meždunarodnaja zaščita prav čelověka*. Moskva : Centr sodějstvija meždunarodnoj zaščitě, 2006, s. 13.

⁷¹ Viz příloha č. 2.

⁷² Viz příloha č. 3.

⁷³ Viz příloha č. 4.

⁷⁴ Viz příloha č. 5.

Náplň žaloby: K ESLP mohou být podány žaloby v případě, že byla porušena práva uvedená v Úmluvě. K Výboru pro lidská práva se lze obrátit tehdy, byla-li narušena práva zakotvená v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech. Vždy je však nutné, aby osoba podávající žalobu na stát dokázala, že skutečně došlo k pošlapání jejích práv. ESLP ani Úmluva nemají stanoveny přesné normy, jak by měly důkazní materiály vypadat, přijímají nejrůznější dokumenty dokazující porušování práv.⁷⁵

Doba: K ESLP může být žaloba podána nejdéle šest měsíců od vnesení rozsudku ze strany soudů dané země. V případě, že vnitřní ochrana selhala, počítá se tato šestiměsíční lhůta od vnesení rozhodnutí, které není rozsudkem. Jedná se o nejpřísnější podmínku ze všech. Naproti tomu k Výboru pro lidská práva může být podána žaloba kdykoli nezávisle na době, jež uplynula od vnesení rozsudku domácích soudů či od přímého porušení práv. Jinými slovy u Výboru pro lidská práva neexistuje promlčecí lhůta.⁷⁶

Opakování žaloby: ESLP odmítne přezkoumávat žalobu, která mu byla již v minulosti předložena, zároveň se distancuje od těch žalob, které již dříve posuzovala jakákoli jiná mezinárodní organizace. Výbor pro lidská práva je v tomto ohledu benevolentnější a zkoumá i ty žaloby, jež byly podány k ESLP, ale byly odmítnuty. Zpravidla proto, že přesáhly šestiměsíční lhůtu.⁷⁷

Anonymita: K ESLP nelze podat anonymní žalobu. Pokud by se zadavatel obával msty ze strany státu, proti němuž chce zahájit jednání, smí požádat prezidenta ESLP, aby jeho jméno nesděloval členům vlády daného státu a přidělil mu krycí jméno. V každém případě je však žadatel povinen spolupracovat, neuvádět nepravdivé informace a nevyjadřovat se hanlivě a urážlivě. Pokud nejsou dodrženy tyto podmínky, ESLP se odmítne žádostí zabývat. Stejně pravidlo platí i v případě Výboru pro lidská práva.⁷⁸

---

⁷⁵ Blíže srov. MOSKALENKO, K. A. *Meždunarodnaja zaščita prav čelověka*. Moskva : Centr sodějstvija meždunarodnoj zaščitě, 2006, s. 18an.

⁷⁶ Tamtéž, s. 17.

⁷⁷ Tamtéž, s. 21.

⁷⁸ Tamtéž, s. 20.

ESLP je zajímavou institucí z toho hlediska, že jej řadíme mezi orgány mezinárodní právní ochrany. Soud však ve své praxi zasahuje do vnitřních záležitostí států a *do značné míry zkoumá i vnitrostátní předpisy relevantní pro daný případ a všechny akty jejich aplikace.*⁷⁹ ESLP zemi totiž nevytýká pouze porušování základních lidských práv a svobod, jichž se dopouští na občanech, ale upozorňuje také na procedurální chyby v soudních řízeních a na ovlivněná rozhodnutí.

I přes to, že je RF smluvním státem ESLP, staví se velmi odmítavě k rozsudkům ESLP a implementuje je do svého právního řádu velmi pozvolna, v nemalém počtu případů však vůbec neplní jeho rozhodnutí, ačkoli jsou pro ni závazná. Za to jí jsou pak udělovány sankce v řádech tisíců rublů. Podobně nesouhlasně se staví k veškerým komentářům ze strany EU ohledně dodržování občanských práv a svobod. Vnímá to jako vměšování cizích států do vnitřních záležitostí.

Předseda Ústavního soudu Valerij Dmitrijevič Zorkin prohlásil, že vláda zná nejlépe občany své země, tudíž má přednost před rozhodnutími všech mezinárodních soudů – v první řadě před ESLP. Na 18. mezinárodním fóru ústavního soudnictví se navíc nechal slyšet, že pokud by Rusko chtělo, mohlo by vystoupit z jurisdikce ESLP. Následně oznámil, že s kolegy mohou začít hledat *„mechanismus národní ochrany národní suverenity, který ruským úřadům dovolí ignorovat rozsudky ESLP, jež nebudou ve shodě se stanoviskem ústavního soudu.*⁸⁰

---

⁷⁹ ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 134.

⁸⁰ KUBÍČKOVÁ, T. *Přestane Rusko spolupracovat s ESLP?* In : Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci. 2010, roč. II, č. 12, s. 11.

3 Prostředky ochrany základních lidských práv a svobod v Ruské federaci

V případě, že se lidé v demokratickém prostředí nebouří a ze společnosti se neozývají naléhavé hlasy volající po ochraně lidských práv, může se jednat o známku toho, že lidská práva nejsou porušována nebo existují mechanismy jejich ochrany. Ruské prostředí dává východisku zmíněnému v předchozí větě ještě další rozměr. Jak vyplývá z předchozí kapitoly, mechanismy vnitrostátní právní kontroly nejsou dostatečné a řada případů končí až u orgánů mezinárodních, u nichž občané RF hledají spravedlnost. Navíc časté ohlasy ze strany nevládních lidsko-právních organizací, hnutí a iniciativ i samotných občanů, tedy ze strany občanské společnosti, poukazují na naléhavost a vyhrocenost celé situace.

Velmi důležitým mechanismem kontroly a ochrany lidských práv je občanská společnost, bez níž demokratický právní stát nemůže existovat. V RF jsou jejími nejvýraznějšími představiteli nevládní organizace, které se snaží o garanci lidských práv ze strany státu. S nimi se snaží spolupracovat Rada pro rozvoj občanské společnosti a lidských práv prezidenta RF a také mezinárodní organizace působící v zemi.

3.1 Státní prostředky ochrany lidských práv

Dohled nad lidskými právy v zemi vykonává státní orgán Rada pro rozvoj občanské společnosti a lidských práv prezidenta RF, jejíž vznik inicioval prezident Boris Jelcin v roce 1993.

3.1.1 Rada pro rozvoj občanské společnosti a lidských práv prezidenta RF

Rada pro rozvoj občanské společnosti a lidských práv prezidenta RF je poradním orgánem hlavy státu v otázkách rozvoje občanské společnosti a již zmíněných lidských práv. Její počátky spadají do roku 1993, kdy prezident Boris Jelcin vydal výnos na její vytvoření. Tehdy vystupovala pod názvem Komise lidských práv prezidenta RF. Do jejího čela usedl v letech 1993 – 1995 významný

ochránce lidských práv z dob Sovětského svazu Sergej Adamovič Kovalev, poté funkci až do roku 2002 zastával Vladimír Alexejevič Kartaškin, specialista na mezinárodní veřejné právo, jehož vystřídala Ella Alexandrovna Pamfilovová. V období jejího vedení se novým výnosem prezidenta změnil v roce 2004 název na Radu pro rozvoj občanské společnosti a lidských práv prezidenta RF. Navíc se lehce rozvíjely aktivity Rady v zahraniční a setkání s prezidentem se začaly konat pravidelně – jednou za rok. Na těchto schůzích byl prezident seznamován s projekty a normativními právními akty zaměřenými na rozvoj občanské společnosti.⁸¹

Nejvyšší funkci předsedy at' už Komise či Rady zastávali lidé velmi schopní a zasvěcení do problematiky rozvoje občanské společnosti i lidských práv. Přesto se jim příliš nedařilo prosazovat změny a navazovat těsnější spolupráci s domácími lidsko-právními organizacemi. Ačkoli se jednalo o poradní orgán prezidenta, kvůli schůzkám v intervalu jednoho roku neměl téměř žádný význam.

Situace se změnila s příchodem Dmitrije Medveděva do prezidentské funkce. Medveděv do vedení Rady dosadil Michaila Alexandroviče Fedotova a zároveň ho jmenoval svým poradcem. Fedotov se tak stal blízkým spolupracovníkem prezidenta. Díky bližšímu kontaktu s ním může častěji konzultovat problémy z lidsko-právní oblasti, předestírat mu možná řešení, návrhy pracovních skupin a komisí fungujících v Radě. Prezident se také častěji schází s Radou.

V roce 2011 byl rozpracován dokument týkající se uspořádání a kompetencí Rady. Přeměnila se její vnitřní struktura a zvýšil se počet pracovních skupin, do nichž byli přizváni odborníci z řad neziskových organizací, jež se zaměřují na různé oblasti porušování lidských práv. Výrazně se rozšířil okruh činnosti Rady.⁸²

Michail Alexandrovič Fedotov vystupoval na přelomu 60. a 70. let na ochranu lidských práv, za což byl nucen ukončit studia. S krátkou pauzou v nich mohl pokračovat pouze ve večerních kurzech. V 90. letech zastával post ministra pro tisk a média, stal se velvyslancem a zástupcem RF při UNESCO. Při příležitosti

---

⁸¹ Blíže srov. *Sovet pri prezidente RF po razvitiju graždanskogo obščestva i pravam čeloveka* [online]. 2011 [cit. 2011-11-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.president-sovet.ru/about/>>.

⁸² Tamtéž.

50. výročí Všeobecné deklarace lidských práv a svobod v roce 1998 získal od UNESCO vyznamenání za přínos v prosazování spravedlnosti, rovnosti, svobody a solidarity. V současné době je předsedou Rady prezidenta pro rozvoj občanské společnosti a lidských práv a jeho poradcem v lidsko-právních otázkách.⁸³ Hojně se účastní konferencí s lidsko-právní tematikou, např. Andrej Sacharov: poplach a naděje⁸⁴, nevyhýbá se ani demonstracím, jež se v Rusku začaly konat po prosincových parlamentních volbách, reaguje i na kritiku ze strany Západu a EU kvůli problematice lidských práv. „*Na evropsko-ruských vztazích je nutné pořádně zapracovat. Způsob, jak nás vnímá EU, je třeba radikálně změnit k lepšímu. Podle výsledků našich výzkumů má 70 % Rusů pozitivní vztah k EU, ale jen 2 % Evropanů mají pozitivní vztah k Rusku. Musíme pracovat na základě pravdy, nikoli mýtů. Je třeba zaměřit se na stav lidských práv, v první řadě pak zajistit nezávislé soudnictví a svobodu sdělovacích prostředků,*”⁸⁵ shrnul situaci Michail Fedotov.

3.2 Nevládní ruské lidsko-právní organizace

Nevládní organizace jsou po celém světě důležitou složkou a ukazatelem demokratického a právního státu. Řadí se mezi ně jak malé neformální skupiny, tak i velká uskupení, která se zformovala častokrát z velkých protirežimních hnutí. Nevznikají z iniciativy státu, ale z vůle obyčejných lidí. Tvoří osobitou ochrannou vrstvu mezi státem a jedincem. K jejich základním atributům patří nezávislost na státu a demokratické principy. Jednou z důležitých činností je spoluúčast na přípravě zákonů – jde o logické pokračování v jejich práci jako kontrolního mechanismu.

V posledních letech pozvolna doznívajícího života Sovětského svazu, konkrétně v letech 1986 – 1987, začaly vznikat početné veřejné kluby, asociace mládeže, kulturně zaměřené společnosti i nevládní organizace, které se zaměřily

---

⁸³ Blíže srov. *Sovet pri prezidentu RF po razvitiju graždanskogo obščestva i pravam čeloveka – Predsedatel' Soveta Fedotov* [online]. 2011 [cit. 2011-11-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.president-sovet.ru/chairman/>>.

⁸⁴ Mezinárodní konference věnovaná dodržování a ochraně lidských práv v Rusku proběhla v Moskvě ve dnech 20. a 21. května 2011 u příležitosti 90. výročí narození Andreje Dmitrijeviče Sacharova.

⁸⁵ Blíže srov. *Člověk v tísní – První konference ruských a evropských nevládních organizací začala v Praze* [online]. 2012 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=880&idArt=1711>>.

na rozvoj demokratických institutů, dodržování mezinárodních standardů a především ochranu lidských práv. Po roce 1993 se vydaly cestou pomoci občanům v realizaci jejich ústavních práv a svobod, zdokonalování zákonů a formování právního státu. Dne 13. července 1996 byl vydán výnos prezidenta RF „*O opatřeních státní podpory lidsko-právního hnutí v Ruské federaci*“.⁸⁶ Výnos měl sloužit jako normativní základ pro spolupráci mezi státem a lidsko-právními organizacemi a vytvořit efektivní mechanismus zabezpečení práv a svobod člověka. Na základě žádosti Komise pro lidská práva prezidenta Ruské federace byl vytvořen nový výnos „*O doplňkových opatřeních státní podpory lidsko-právního hnutí v Ruské federaci*“⁸⁷, který měl spolupráci ještě více prohloubit. Prezident Vladimír Putin jej stvrdil svým podpisem 25. září 2004.⁸⁸ O dva roky později, tedy v roce 2006, však vydal pozměňovací návrh zákona *O neziskových organizacích*, který radikálně zvýšil počet právních požadavků na nevládní organizace. Mnoho z nich přišlo o registraci, jiným byla dočasně pozastavena činnost.⁸⁹ Současná Ústava RF z roku 1993 přitom ve 30. článku 2. hlavy garantuje svobodu zakládání veřejných organizací, jakož i jejich činnosti. Podle tohoto článku nemá stát právo jakkoli zasahovat do činnosti těchto spolků, pokud neporušují zákon. Ministerstva by měla pouze kontrolovat financování a zákonnost jejich vytyčených cílů. Namísto navázání vztahů mezi vládou a nevládními organizacemi došlo k jejich ochlazení a vzájemné silné kritice. Prezident omezil lidsko-právní organizace, čímž zamezil vytváření návrhů na změny i možnost informovat veřejnost. Zejména umlčel ty, které kritizovaly jeho postoje a názory na lidská práva a svobody.

Ruské nevládní lidsko-právní organizace lze rozdělit podle činnosti do dvou základních kategorií – na všeobecné a profilové. Všeobecné organizace, k nimž se bezesporu řadí Memoriál, se zabývají lidsko-právní problematikou v celé

---

⁸⁶ Ukaz Prezidenta RF ot 13 ijunja 1996 g. N 864 "O nekotorych merach gosudarstvennoj podderžki pravozaščitnovo dviženija v Rossijskoj Federacii" [online]. 2012 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://base.garant.ru/135151/>>.

⁸⁷ Ukaz Prezidenta RF ot 25 sentjabrja 2004 g. N 1237 "O dopolnitelnyh merach gosudarstvennoj podderžki pravozaščitnovo dviženija v Rossijskoj Federacii" [online]. 2012 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://base.garant.ru/187427/>>.

⁸⁸ CAPKO, T. A. *Nepravitel'stvennye organizacii v zaščite prav čeloveka* [online]. 2012 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.tveroblinfo.ru/nepravitel'stvennye-organizacii-v-zashhite-prav-cheloveka.html>>.

⁸⁹ Blíže srov. ČIKOV, P. – KOLBASIN - D. *Gosudarstvennyj nadzor za nepravitel'stvennymi organizacijami v Rossii v 2006-2008 godach*. In : EHRACentre Bjulleten'. 2009, č. 1, s. 12an.

její šíří. Naproti tomu profilové organizace si vytyčují konkrétní směr a problém, jemuž se věnují. Tyto organizace mají povětšinou lokální charakter a působí převážně v jednotlivých subjektech země.⁹⁰ Nyní budou některé větší nevládní lidsko-právní organizace blíže popsány.

3.2.1 Moskevská helsinská skupina (MHS)

MHS, jakožto nejstarší ruská lidsko-právní organizace, je součástí Mezinárodní helsinské federace lidských práv⁹¹ a byla vytvořena v roce 1976. Jejím posláním je pomoc s dodržováním lidských práv a budováním demokracie v Rusku.

MHS se zabývá odhalováním porušování lidských práv a vytvářením tlaku na místní politickou moc, která často neplní mezinárodní smlouvy a povinnosti z nich vyplývající, k nimž se Ruská federace zavázala. Zároveň výrazně podporuje občanskou společnost, tolik důležitou pro demokratický právní stát, aby ukázala rozmanitou podporu rozvoje lidsko-právních a veřejných hnutí v ruských regionech.⁹² Stejně tak podporuje další nevládní lidsko-právní organizace, s nimiž zároveň spolupracuje na různých programech a projektech. Její významnou činností je monitoring, pořádání celé řady konferencí, kongresů i kulatých stolů s lidsko-právní tematikou a také vytváření každoročních sborníků vypovídajících o problematice lidských práv v Rusku. Tyto publikace jsou jedním ze základních zdrojů informací, jež jsou využívány ruskými i zahraničními ochránci lidských práv, novináři, politiky i veřejností, stejně jako strukturami OSN, Rady Evropy, OBSE a dokonce velvyslanectvími různých zemí. Nevyhýbají se ani jednáním s představiteli ruské zákonodárné a výkonné moci v klíčových lidsko-právních otázkách.⁹³

Dokladem výše zmíněné spolupráce s politickými představiteli je činnost nejvýznamnější představitelky a zakladatelky Ljudmily Michailovny

---

⁹⁰ Blíže srov. CAPKO, T. A. *Nepravitel'stvennye organizacii v zaščite prav čeloveka* [online]. 2012 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.tveroblinfo.ru/nepravitel'stvennye-organizacii-v-zashhite-prav-cheloveka.html>>..

⁹¹ Jedná se o nevládní organizaci zformovanou v roce 1976. Stará se o ochranu lidských práv v zemích Evropy, Severní Ameriky a Střední Asie.

⁹² Blíže srov. *Moskovskaja Čel'sinskaja Gruppy – Missija* [online]. 2011 [cit. 2011-11-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.mhg.ru/about/1433150>>.

⁹³ Blíže srov. *Moskovskaja Čel'sinskaja Gruppy – Dějatel'nost'* [online]. 2011 [cit. 2011-11-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.mhg.ru/work>>.

Alexejevové, kterou nelze při zmínce o MHS opomenout. Od roku 2002 je členkou Komise pro lidská práva prezidenta RF, dnes Rady pro rozvoj občanské společnosti a lidských práv prezidenta RF. Už v době hlubokého totalitního režimu byla zastánkyní boje proti porušování lidských práv i jedním z iniciátorů poskytnutí materiální pomoci politickým vězňům a jejich rodinám. Po vynucené emigraci v roce 1977 vystupovala v rozhlase, kde měla programy s tematikou lidských práv, a publikovala v ruskojazyčných emigrantských periodikách celou řadu prací právě na toto téma. Po návratu v roce 1996 do Ruska se stala předsedkyní MHS a v letech 1998 – 2004 dokonce prezidentkou Mezinárodní helsinské federace lidských práv.⁹⁴

3.2.2 Memoriál

MHS spolupracuje s přední ruskou lidsko-právní organizací Memoriál, který vznikl z občanského hnutí na přelomu 80. a 90. let a výrazně přispěl ke změně státního uspořádání. Jeho členy se stali především disidenti a bývalí političtí vězni z éry SSSR.⁹⁵ V roce 2009 získal od Evropského parlamentu ocenění *Cena Sacharova*, která nese jméno po Andreji Dmitrijeviči Sacharovovi.

Memoriál si určil několik cest, po nichž se vydává k určeným cílům. Jde o směr historický, lidsko-právní, osvětový a prospěšný. V historickém směru se snaží předat společnosti informace o zločinech totalitních režimů 20. století a o veřejném odporu proti totalitě. V linii lidsko-právní si klade za cíl shromáždit, systematizovat, analyzovat a rozšiřovat informace o porušování lidských práv na území bývalého Sovětského svazu, stejně jako zajišťovat právní pomoc obětem současných politických represí, migrantům a běžencům. Také poskytuje právní poradenství v oblasti trestního a občanského práva na národní i mezinárodní úrovni. Za oběti rovněž podává žaloby k Evropskému soudu pro lidská práva a zastupuje je. Osvětovou činnost vykonává Memoriál zejména tím, že iniciuje diskuse nad klíčovými problémy současnosti a minulosti napříč širokou veřejností a snaží se např. diskutovat problém vzájemných vztahů mezi státem, společností a jedincem. Prospěšnou činnost uplatňuje především v sociální pomoci obětem hrubého porušení lidských práv, zejména politickým vězňům, a to jak v minulosti,

---

⁹⁴ Blíže srov. *Moskovskaja Čel'sinskaja Gruppy – Členy MCHG* [online]. 2011 [cit. 2011-11-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.mhg.ru/about/3F5BC91>>.

⁹⁵ Blíže srov. *«Memorial» – Iz istorii «Memoriala»* [online]. 03.05.2008 [cit. 2011-11-21]. Dostupné z WWW: <<http://www2.memo.ru/d/24.html>>.

tak i současnosti. Memoriál aktivně spolupracuje s dalšími organizacemi, jež se snaží o dosažení stejných cílů, tzn. ochranu základních lidských práv a svobod a jejich dodržování, dosažení spravedlnosti v případech politických vězňů, uchování historické pravdy o zločinech totality, rozvoj občanské společnosti v zemích s komunistickou minulostí a podporu při formování demokratického právního státu v těchto zemích.⁹⁶

Díky zprávám z jednotlivých regionů získává Memoriál faktický materiál, který rozebírá, a dané výsledky o porušování lidských práv v těchto oblastech publikuje v člancích, novinách, knihách, rozhlase, na výstavách i konferencích. V současné době má Memoriál své odnože v ruských regionech, Bělorusku, Kazachstánu, Itálii, Litvě, Německu a Ukrajině.⁹⁷

3.2.3 Muzeum a veřejné centrum Svět, pokrok, lidská práva Andreje Sacharova

Centrum nese jméno po vědci a vynálezci vodíkové bomby, fyzikovi, ochránci lidských práv v Sovětském svazu a držiteli Nobelovy ceny za mír za rok 1975 Andreji Dmitrijeviči Sacharovovi.

Svůj úkol Centrum spatřuje v uchování historické vzpomínky na miliony obětí politických represí a zločinů sovětského režimu, stejně jako v podpoře zachování hodnot otevřené demokratické společnosti a státu, tedy v hodnotách, které vyzdvihoval a sdílel Andrej Sacharov.⁹⁸

Při Centru je rovněž zřízeno muzeum a knihovna. Fondy obou institucí jsou bohaté – čítají okolo 8 000 fotografií, dokumentů, rukopisů, dopisů i předmětů, které byly nalezeny v gulazích. Unikátnost Centra spočívá v tom, že je současně kulturní institucí i veřejnou organizací, jež se v důležitých a naléhavých otázkách nebojí postavit proti současné politické moci a vyjádřit vlastní názor. Stejně jako výše uvedené lidsko-právní organizace se i tato zabývá pořádáním konferencí,

---

⁹⁶ Blíže srov. «*Memorial*» *segodnja. Missija i celi «Memoriala»* [online]. 02.05.2008 [cit. 2011-11-21]. Dostupné z WWW: <<http://www2.memo.ru/d/25.html>>.

⁹⁷ Blíže srov. «*Memorial*» - *O nas* [online]. 01.05.2008 [cit. 2011-11-21]. Dostupné z WWW: <<http://www2.memo.ru/s/62.html>>.

⁹⁸ Blíže srov. *Muzej i obščestvennyj centr «Mir, progress, prava čelověka» imeni Anreja Sacharova* [online]. 2011 [cit. 2011-11-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.sakharov-center.ru/museum/#mission>>.

kulatých stolů a seminářů pro ochránce lidských práv, vědce, domácí i zahraniční činitele, politiky, bývalé politické vězně, právníky i učitele.⁹⁹

3.3 Mezinárodní lidsko-právní organizace působící v Ruské federaci

Mezinárodní organizace vyjadřují neutrální složku, která není závislá na žádné zemi, vládě ani ideologii. Snaží se o co největší objektivitu. Působí v regionech, v nichž dochází k porušování lidských práv, spolupracují s místními lidsko-právními organizacemi a snaží se jim pomoci v dosahování jejich cílů. Ne vždy je jejich situace jednoduchá. Představitelé RF nemají zájem na tom, aby do záležitostí jejich země zasahovaly cizí spolky či organizace. Některé – jako např. Amnesty International – mají v zemi takové problémy, že z důvodu bezpečnosti raději neuvádí ani adresu své kanceláře.

3.3.1 Amnesty International (AI)

Jedná se o celosvětovou organizaci, která usiluje o lepší a kvalitnější dodržování a ochranu lidských práv. Více než 3 miliony členů a sympatizantů pracujících ve 150 zemích světa se zaměřuje na tvorbu výzkumů a jejich následnou aplikaci. Na základě zjištěných výsledků se AI snaží vytvářet taková opatření, aby bylo zamezeno hrubému porušování práv.¹⁰⁰

Pro AI je důležité, aby každému člověku byla garantována práva vyhlášená Všeobecnou deklarací lidských práv a svobod. Aby byl tento cíl naplněn, je dle organizace důležité upoutat a mobilizovat veřejné mínění lidí a to za pomoci médií, internetu, kampaní či demonstrací. AI se zároveň snaží vytvářet tlak na vlády i politické orgány v daných zemích, aby se stav lidských práv zlepšoval. V současné době AI v Rusku bojuje především za ukončení násilí na ženách, ochranu lidských

---

⁹⁹ Blíže srov. *Muzej i občestvennyj centr «Mir, progress, prava čelověka» imeni Anreja Sacharova* [online]. 2011 [cit. 2011-11-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.sakharov-center.ru/museum/#mission>>.

¹⁰⁰ Blíže srov. *Ob Amnesty International* [online]. 2011 [cit. 2011-11-23]. Dostupné z WWW: <<http://amnesty.org.ru/about>>.

práv, práv uprchlíků a migrantů a zachování důstojnosti těch lidí, kteří se ocitli na hranici bídy.¹⁰¹

3.3.2 Člověk v tísní

Za Českou republiku můžeme jmenovat organizaci Člověk v tísní, jež je zástupcem nevládních organizací působících v různých koutech světa – tedy i na území RF. Vedle humanitární činnosti, rozvojové pomoci a sociální integrace se zabývá také problematikou lidských práv. V porovnání s některými mezinárodními organizacemi (např. Amnesty International nebo Human Rights Watch) se Člověk v tísní nezaměřuje na globální ochranu lidských práv po celém světě, ale svoji pomoc směřuje do nejproblémovějších oblastí, kde je jeho činnost nejvíce potřeba. V roce 2009 proto organizace obrátila svoji pozornost i do RF.¹⁰²

Člověk v tísní se věnuje podpoře občanské společnosti, novinářů a politických vězňů a udržuje aktivní spolupráci se světovými i českými nevládními organizacemi, institucemi, ministerstvem zahraničních věcí, parlamentem a Kanceláří Václava Havla.¹⁰³

Významnou činností Člověka v tísní je organizování řady výstav, konferencí a seminářů za účelem přiblížení problematiky lidských práv v RF české veřejnosti a získání podpory pro tamější demokratická hnutí. Člověk v tísní připravil v roce 2010 výstavu Umlčené hlasy¹⁰⁴ a spolupracoval na První konferenci ruských a evropských nevládních organizací konanou v Praze.¹⁰⁵

---

¹⁰¹ Blíže srov. *Ob Amnesty International* [online]. 2011 [cit. 2011-11-23]. Dostupné z WWW: <<http://amnesty.org.ru/about>>.

¹⁰² Blíže srov. *O člověku v tísní* [online]. 2011 [cit. 2011-11-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=176>>.

¹⁰³ Blíže srov. *Člověk v tísní – Mezinárodní podpora a kampaně*. [online]. 2011 [cit. 2011-11-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=879>>.

¹⁰⁴ Výstava přináší konkrétní příběhy novinářů, aktivistů a právníků, kteří za svou práci zaplatili životem. Jedná se např. o lidsko-právní aktivisty Farida Babayeva zavražděného v r. 2007, Natalii Estemirovou unesenou a zastřelenou v r. 2009, novináře Annu Politkovskou zastřelenou v r. 2006, Anasii Baburovou usmrcenou v roce 2009 společně s advokátem Stanislavem Markelovem, a mnoho dalších. Blíže srov. *Člověk v tísní – Umlčené hlasy – výstava o zavražděných obhájcích lidských práv v Rusku* [online]. 2011 [cit. 2011-11-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?parent=&sid=&id=360&idArt=1573>>.

¹⁰⁵ Jedná se o sdružení nevládních organizací z celé EU a RF. Cílem je dlouhodobá spolupráce a posílení vlivu občanské společnosti na politický dialog mezi EU a RF. Zmíněná konference proběhla 28. a 29. 3. 2011 na Ministerstvu zahraničních věcí ČR. Blíže srov. *Člověk v tísní – První konference ruských a evropských nevládních organizací začala v Praze* [online]. 2011 [cit. 2011-11-25]. Dostupné z WWW: <www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=880&idArt=1711>.

Všechny zmíněné organizace, ať už vládní či nevládní, výlučně ruské či zahraniční mají jednu společnou oblast svého zájmu, kterou je člověk a jeho práva, jejich dodržování, naplňování, ochrana a garance. V RF je i přes činnost Rady pro rozvoj občanské společnosti a lidských práv cítit mezi lidsko-právními organizacemi a vládou konfrontační tón, byť za výkonu prezidentského mandátu Dmitrije Medveděva slabší než za jeho předchůdce Vladimira Putina. Tento tón, který však stále přetrvává, je nehodný země, jež se chce zvat demokratickou. Taková země musí umět a především chtít přistoupit na dialog, přijmout konstruktivní kritiku i pomoc při budování demokratických institucí a snažit se o systémové změny na základě doporučení těchto organizací.

Hlavní problém tkví dle mého názoru v tom, že vnitřní prostředí (a to jak vláda, tak i samotní občané jsou nedostatečně informovaní o práci a někdy samotné existenci lidsko-právních organizací) odmítá pomocnou ruku nabízenou ze strany mezinárodních organizací, jež nejsou schopny vysvětlit a předat Rusům ideje lidských práv, které si je třeba vydobýt. Nemají k tomu dostatečný prostor. Státní televize o jejich činnosti vůbec nehovoří a do řady novin pronikne jenom malé procento informací. Rusové jsou navíc hrdým národem, proto ne příliš vstřícně vítají možné zásahy a změny, které navrhuje mezinárodní organizace. Spoléhají se na vládu, případně domácí lidsko-právní instituce, a více méně se ve výsledku spokojují se stávající situací lidských práv.

4 Flagrantní porušování lidských práv v Ruské federaci

Problém porušování lidských práv se dotýká konkrétních lidí a jejich životů. Oficiální státní statistiky se o porušování práv zmiňují pouze okrajově a nepřikládají mu větší význam především proto, že na něm mají hlavní podíl zejména představitelé a úředníci federálních a regionálních orgánů či pracovníci soudů, prokuratur nebo policie.¹⁰⁶

Porušování lidských práv v Rusku lze rozdělit do třech úrovní. Na nejnižší úrovni porušují práva lidí pachatelé trestných činů, představitelé policie a pracovníci státních úřadů. Na druhé úrovni jsou uváděna vedení podniků a firem státních i soukromých. Poslední úroveň patří federálním orgánům, které nejvíce porušují lidská práva skrze přijímání nespravedlivých zákonů, a oligarchům, s nimiž se sice lidé bezprostředně nestýkají, ale kteří na jejich úkor nespravedlivě zbohatli.¹⁰⁷

I když se Vladimir Putin po svém nástupu do prezidentského úřadu v roce 2000 s oligarchy vypořádal, státní a veřejnou správu nijak účinně nezreformoval. Pouze do ní přivedl řadu lidí, kteří vůči němu byli loajální. Ochránci lidských práv v Rusku dávají do souvislosti oslabení lidských práv právě s osobou Vladimira Putina. *„Ke zhoršení situace v oblasti lidských práv začalo v Rusku docházet po nástupu Vladimíra Putina do prezidentského úřadu. Putin dlouhou dobu pracoval pro KGB, nejtvrďší strukturu potlačující občanská práva a svobody v Sovětském svazu. Putin spolu s bývalými pracovníky KGB, které s sebou přivedl do mocenských orgánů, začal vracet elementy sovětských realit, jakými byly politické represe, utlačování občanských práv a svobod, upevňování silových struktur.“*¹⁰⁸ Lidé výměnou za stabilizaci země, jež stála z důvodu špatně provedených a rychlých reforem na hranici bankrotu, se byli ochotni vzdát části svých práv právě ve prospěch Putina a jeho strany Jednotné Rusko.

---

¹⁰⁶ Blíže srov. RYBKINA, R. V. a kol. *Spravedlivyje i nespravedlivyje social'nyje nĕravenstva v sovremennoj Rossii*. Moskva : Referendum, 2003, s. 500.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 504an.

¹⁰⁸ SANIKOVA, E. *Političeskije repressii i narušenija prav čelověka v Rossii*. Moskva : Za prava čelověka, 2009, s. 3. (aut. př.)

Moderní demokratický právní stát nesmí být vystaven na jakémkoli omezování práv. Pokud k tomu přistoupí, jedná se spíše o tzv. imitační demokracii. Tento termín používá např. ruský politolog Dmitrij Furman a označuje jím politický systém, který navenek zachovává nejdůležitější rysy demokracie. Ve skutečnosti však existují nepsaná omezení, která nastavuje vládnoucí elita tvořená skupinou politiků, vlivných podnikatelů a úředníků. Oporou jim je jedna silná strana (v případě RF se jedná o stranu Jednotné Rusko). Opozice je tolerována, avšak nemá prakticky možnost jakkoli se zřetelněji projevit. Ti nejvýraznější odpůrci režimu jsou umlčovani a je s nimi nakládáno ne zcela vybíravými způsoby. V zemi probíhají „svobodné volby“, ale jejich výsledek je snadno předvídatelný prostřednictvím nátlaku na voliče a nemožnosti prosazení opozice ve státní televizi. Soudy jsou závislé na státní moci a jejich rozhodnutí i výklad demokratických zákonů je zpolitizovaný. Cenzura ve své klasické tvrdé formě sice v zemi přítomna není, ale pokud média či jednotliví novináři překročí hranice, jež je vládnoucí elita ochotna tolerovat, dostávají se do vážných problémů.¹⁰⁹ Oběti těchto represí ze strany státu lze rozdělit na přímé, nepřímé a potenciální.

Za oběti přímé se považují ti, proti nimž je útlak namířen. K nepřímým obětem jsou řazeni příbuzní nebo velmi blízké osoby obětí přímých. Bývá jim silně ztrpčován život. Kvůli pronásledování se mnohdy raději přestěhují, neboť mohou přijít o zaměstnání či o možnost studia. V případě, že přímá oběť nemůže z pádného důvodu podat žalobu k ESLP na RF, automaticky přechází tato možnost na její příbuzné. K potenciálním obětem patří ti, jejichž práva mohou být porušena skrze legislativní akty.¹¹⁰

Přímé oběti na základě svých výroků, opírajících se o pravdivé informace, kritizují politický režim a jeho praktiky. Dostávají se tak pod silný tlak, jenž je proti nim vyvíjen právě ze strany státu. Projevuje se porušováním jejich základních práv a svobod. Ty osoby, které ztratily svou svobodu na základě politické motivace, jsou označovány za politické vězně. V roce 2001 vydali nezávislí odborníci Rady Evropy souhrnnou zprávu týkající se problematiky politických

---

¹⁰⁹ Blíže srov. ŠIMOV, J. *Střepy různých tvarů. Patnáct postsovětských zemí a dvacet let jejich vývoje*. In : Mezinárodní politika 2011, roč. XXXV, č. 12, s. 6nn.

¹¹⁰ Blíže srov. MOSKALENKO, K. A. *Meždunarodnaja zaščita prav čelověka s ispol'zovaniem někotorych meždunarodno-pravovykh mehanizmov*. Moskva : Meždunarodnaja zaščita, 2004, s. 14an.

věznů. Vymezili v ní přesná kritéria, podle nichž lze označit oběť za politického vězně. Tím se jedinec stane v případě, že rozsudek odnětí svobody byl vynesen na základě porušení byť jen jednoho základního práva a svobody, jež garantuje legislativa dané země nebo mezinárodní standardy (konkrétně Úmluva a její protokoly). Nejčastěji se jedná o porušení svobody slova, náboženského vyznání, svobody projevu a svobody shromažďování. Dalším znakem je odnětí svobody na základě jasně motivovaného politického rozhodnutí, kdy obviněný neporušil žádné právo, a přesto byl uvězněn. Navíc délka nepodmíněného trestu a podmínky, v nichž ve vězení odsouzený setrvává, jsou nepřiměřené ve srovnání s tím, za co byl seznán vinným. Rozsudek je poznamenán i jasným porušením procesuálních norem během líčení, což opět poukazuje na přítomnost politického aspektu a závislost soudní moci.¹¹¹ Současnými politickými vězni v RF jsou Michail Chodorkovský¹¹², jeho bývalý spolupracovník Platon Lebeděv a desítky dalších.

Vedle pojmu politický vězeň se v RF často užívá také označení vězeň svědomí pro ty osoby, které jsou vězněné za své politické a náboženské názory, jakož i kvůli svému původu, rase, jazyku, sociálnímu statusu, sexuální orientaci atp. Mezi tyto oběti se řadí zejména opoziční politici, žurnalisté a ochránci lidských práv.¹¹³

Novináři, právníci i ochránci lidských práv patří tedy do jedné skupiny, jež je vystavena silnému tlaku ze strany státu. Jejich zprávy a příspěvky popisující skutečný stav v zemi jsou cenným materiálem, neboť nabízejí srovnání s provládními oficiálními statistikami. Vystupují za práva druhých, reagují na neopodstatněné a vykonstruované únosy, mučení a vraždy, bojují s korupcí, upozorňují na zneužívání moci vysokých představitelů i tajných služeb, politické vměšování do průběhu soudních procesů a vystavují je silné kritice. Svou činnost vykonávají jak v Moskvě, tak i těch subjektech federace, v nichž se svobody a práva lidí nachází v ohrožení (např. Čečna, Kalmycká republika). Reakcí na jejich činnost bývá zpočátku zastrasování a vyhrožování, které následně přechází

---

¹¹¹ Blíže srov. DAVIDIS, S. *Kto takie politzaključennyje* [online]. 2012 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.politzeky.ru/soyuz-solidarnosti/kto-takie-politzaklyuchennyje/22418.html>>.

¹¹² Viz příloha č. 6.

¹¹³ Blíže srov. DAVIDIS, S. *Kto takie politzaključennyje* [online]. 2012 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.politzeky.ru/soyuz-solidarnosti/kto-takie-politzaklyuchennyje/22418.html>>.

až v pronásledování, nespravedlivé obvinění, zatčení a odsouzení na základě zfalšovaných důkazů a zmanipulovaných soudních procesů. Podmínky ve věznicích i samotné zacházení s vězni odporuje lidské důstojnosti. Není výjimkou, že ve vězeních dochází k mučení. V nejhorších případech ti, kteří vystupují za nápravu práv druhých, přichází o své nejdůležitější právo – právo na život. Jen v rozmezí let 2000 – 2010 bylo zavražděno 16 novinářů a několik lidsko-právních ochránců, přičemž lze oprávněně dovozovat, že důvodem pro tyto vraždy byl výkon jejich práce.

Stát svým laxním přístupem vyjadřuje neochotu a nezájem zabývat se vypátráním skutečných vrahů a objasněním motivu a podstaty trestných činů. Tím umožňuje pachatelům unikat spravedlnosti a konat tak paradoxně beztrestně trestnou činnost. Postoj státu k lidsko-právní problematice odhaluje i politickou kulturu v zemi.

I přes to, že situace lidských práv v RF není ani dnes zcela v pořádku, prezident Dmitrij Medveděv učinil několik vstřícných kroků ke zlepšení stavu. V dubnu roku 2009 se sešel se členy Rady pro rozvoj občanské společnosti a lidských práv a přislíbil vytvoření novely zákona *O neziskových organizacích*, neboť v zákoně shledal příliš silná ohraničení v činnosti nevládních organizací.¹¹⁴ Ani doba jeho prezidentského úřadu se nevyhnula politicky motivovaným vraždám. Jednalo se o násilnou smrt ochránkyň lidských práv a předsedkyně Memoriálu v Čechách Natalie Estemirové¹¹⁵, vraždu advokáta Stanislava Markelova a novinářky Anastasie Baburové¹¹⁶. V komentáři týkajícím se smrti Estemirové Medveděv přiznal, že byla očividně spjata s její prací, jež je důležitá pro každý normální stát.¹¹⁷ Soudní proces v případě vraždy Markelova a Baburové byl po dvou letech doveden do konce a viníci odsouzeni k vysokým trestům, což nebývá zvykem. Nicméně pozitivní výsledek svědčí o tom, že vyšetřování nebylo politicky ovlivňované. Medveděv vydal také příkaz, aby byl znovu prošetřen případ advokáta

---

¹¹⁴ Blíže srov. LOLOR, M. *Pravozaščitniki i žurnalisty v Rossii: skol'ko ešče nužno smertěj?* In : EHRACentre Bjulleten'. 2010, č. 1, s. 1nn.

¹¹⁵ Viz příloha č. 7.

¹¹⁶ Viz příloha č. 8.

¹¹⁷ Blíže srov. LOLOR, M. *Pravozaščitniki i žurnalisty v Rossii: skol'ko ešče nužno smertěj?* In : EHRACentre Bjulleten'. 2010, č. 1, s. 1nn.

Sergije Magnitského¹¹⁸, který zemřel ve vězení kvůli neposkytnutí lékařské péče. Den po prezidentských volbách v březnu 2012 vydal příkaz, aby generální prokuratura přezkoumala 32 soudních verdiktů včetně toho, jenž se týká Michaila Chodorkovského. Tento poslední počín byl pravděpodobně reakcí na tlak ze strany demonstrantů, kteří vyrazili do ulic již po prosincových parlamentních volbách.¹¹⁹ Přesto si je třeba uvědomit, že se stále jedná jen o dílčí rozhodnutí a výsledky, nikoli o systémové změny.

V zemi stále dochází k falšování dokumentů, neoprávněnému zadržování lidí bez usvědčujících důkazů, jež by prokázaly, že skutečně došlo k porušení zákona, nevybíravému zacházení s vězni, nesvobodě shromažďování, korupci, závislosti soudů na politické moci, vraždám novinářů a lidsko-právních ochránců atp. Výše uvedené problémy nejsou záležitostí pouze lidí, jichž se přímo dotýkají, ale vztahují se k celé ruské společnosti. K těmto překážkám, které zabraňují zemi bez ostychu nazývat demokratickou, se musí stát postavit čelem ne proto, že k tomu bude tlačěn mezinárodním prostředím, ale proto, že se sám bude chtít vnitřně změnit. Měli by mu k tomu dopomoci sami občané RF. Byť se střední třída začíná skrze současné demonstrace hlásit ke slovu, domnívám se, že ještě nějaký čas potrvá, než Rusové přijmou ideu lidských práv za vlastní, začnou se svých práv účinněji domáhat, budou více vnímat práci nevládních lidsko-právních organizací, navážou s nimi spolupráci a vytvoří tak více méně názorově a zájmově jednotou občanskou společnost, která bude schopna artikulovat a argumentovat své postoje a hodnoty a přicházet s konstruktivními návrhy proměny veřejné moci a státu. Nezbyvá než doufat, že se tak snad stane dříve, než přijde o život další novinář či ochránce lidských práv.

---

¹¹⁸ Viz příloha č. 9

¹¹⁹ Dne 4. prosince 2011 se v RF konaly parlamentní volby, které vyvolaly obrovskou vlnu nevole u ruských občanů ve formě stotisícových demonstrací kvůli tomu, že byly zmanipulované a neprůhledné.

Závěr

Od rozpadu Sovětského svazu na sklonku roku 1991 urazilo Rusko až do dnešních dní velký kus cesty, na němž prodělalo mnohé změny, které se odrazily na poli politickém, ekonomickém, hospodářském i kulturním. Oblast lidsko-právní k nim zařadit nelze. Směřování ke svobodě a slibný vývoj lidských práv, spolupráce státu s lidsko-právními aktivisty a potvrzování nově vzniklých lidsko-právních organizací na počátku 90. let posilovalo naděje, že se bude pozvolna rozbíjet totalitní režim se všemi svými strukturami a skrze reformy dosáhne demokracie. Avšak před zemí, která s ní nikdy neměla vlastní přímou zkušenost, se objevil nelehký úkol. Nadšené nálady začaly ze společnosti vyprchávat a mnohé vrstvy obyvatelstva přestávaly toužit po něčem, co narušovalo jejich známé prostředí, v němž se orientovaly. Vyžadovalo aktivní participaci na přeměně systému a vytváření nových hodnot. Rozkolísaná země hledající svou identitu získala zpět stabilitu až na prahu nového tisíciletí s příchodem Vladimira Putina. Toto upevnění však bylo vykoupeno vysokou daní – zásahem do práv a svobod občanů.

I když dnešní situaci, v níž se nacházejí lidská práva, nelze ztotožňovat s dobou před rokem 1989, jejich viditelná porušování spatřovat lze. K neblahému stavu přispívá státní a veřejná správa i silný byrokratický aparát. Tyto struktury naplňují ideje politického režimu i jeho rozhodnutí, a to jak skrze úplatky, tak na základě vlastního přesvědčení. Mnoho úředníků i členů soudního sboru zůstalo na svých postech po rozpadu Sovětského svazu. Tehdy zájmy jedince neznamenal nic ve srovnání se zájmy státu. V této praxi mnozí z nich pokračují dodnes. Protizákonné chování i výklad jinak demokratických zákonů vrhají na zemi špatné světlo stejně jako příkré chování státu k opozici nebo vynucená závislost médií. Ze strany mezinárodních institucí i demokratických zemí se ozývají slova ostré kritiky. Rusko se pro mnohé z nich nemůže stát partnerem právě kvůli svým nedemokratickým praktikám. Pro partnerství je totiž důležité budovat společné hodnoty, k nimž lidská práva dozajista patří.

I přes silná omezování skrze zákony a výnosy prezidenta existuje v zemi řada nevládních organizací, které se snaží o zlepšení vztahu státu k lidským

právům. Spektrum jejich činnosti je široké: od systematického sbírání dat týkajícího se porušování lidských práv přes organizace mítinků, konferencí, spolupráci s médii a nabídky bezplatné konzultace v právních otázkách spojených s lidsko-právní tematikou, až po přípravu nových zákonů či doplňků ke stávajícím zákonům. Mezi těmito organizacemi a státem lze spatřovat silnou třecí plochu. Stát se totiž považuje za nejvyšší možný institut chránící lidská práva ve své zemi. Nemá proto zájem na zvyšování pravomocí domácích lidsko-právních organizací. Ostře se staví i k práci jejich členů. Dostatečným důkazem jsou zajisté záhadná úmrtí kritiků režimu, kteří odhalují a veřejně upozorňují na pošlapání lidských práv tak, jako to činila Anna Politkovská¹²⁰, Stanislav Markelov nebo Natalie Estemirová. 2. článek I. hlavy Ústavy RF, jenž tuto bakalářskou práci uvádí, hovoří o tom, že *„člověk, jeho práva a svobody jsou nejvyšší hodnotou. Uznání, dodržování a ochrana práv člověka a občana je povinností státu.“* Bohužel jde pouze o postulát, jenž se nedodrzuje, ba dokonce hrubě porušuje.

Při sbírání materiálů se mi podařilo dostat se do největší ruské lidsko-právní organizace Memoriál až k jejímu předsedovi Olegu Orlovovi a výkonné ředitelce Taťaně Ivanovně Kasatkinové, s níž jsem také konzultovala téma i strukturu své bakalářské práce. Na závěr našeho sezení jsem jí položila otázku, jaká je podle ní úroveň ochrany lidských práv v Rusku a jaké kroky lze případně podstoupit pro její zvýšení.

„Jaká je úroveň ochrany lidských práv v naší zemi? Odpovím vám krátce. Nizká. Je smutné to říct, ale situace je taková. Jednotlivé ruské lidsko-právní organizace to ví, a snaží se o změnu. Pracují mezi lidmi a s lidmi, vytvářejí nejrůznější programy, aby lidem přiblížili lidsko-právní problematiku. Navíc naši právníci usilují o to, aby Rusko plnilo nařízení Evropského soudu, ale dobrat se výsledků není snadné.“

V podobném duchu mi poskytl odpověď i Alexandr Michajlovič Kalich, člen vedení Memoriálu a předseda regionálního oddělení Memoriálu v permské oblasti:

„Popsat problematiku lidských práv u nás není vůbec snadné, protože v každém regionu je situace jiná. Někde řeší problém s extremismem, jinde

---

¹²⁰ Viz příloha 10.

s porušováním práv dětí, s novináři... Jak vidíte, jsou to zcela odlišná témata. Ale v Rusku je jeden hlavní problém a to takový, že lidé vědí příliš málo o lidských právech, natož o jejich ochraně. Oni svá práva znát nechtějí. Jsou buď líní, lhostejní nebo se podvědomě bojí. Je však třeba tyto bariéry prolamovat a společnost informovat o jejich základních právech a svobodách.“

Je jasné, že Rusko v otázce lidských práv čeká ještě dlouhá cesta, i to, že se změny nedostaví hned. Nejde tu o otázku dnů, týdnů ani měsíců. Bude trvat roky, možná celé dekády a generace, než si Rusové uvědomí nutnost dodržování, naplňování a ochranu svých práv.

Seznam literatury

Prameny

- [1] *Charta Organizace spojených národů*. Praha : Informační centrum OSN, 2007.
- [2] *Konstitucija Rossijskoj Federacii* [online]. 2012 [cit. 2012-02-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.constitution.ru/index.htm>>.
- [3] *Konstitucii SSSR i RSFSR (1918 – 1978)* [online]. 2012 [cit. 2011-01-31]. Dostupné z WWW: <<http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/>>.
- [4] *O suděbnjyj sistemě Rossijskoj Federacii* [online]. 2011 [cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.prav-net.ru/sudebnaya-sistema-rossijskoj-federacii/>>.
- [5] *Ob obžalovanii v sud dějstvij i rešenij narušajuščich prava i svobody graždan* [online]. 2011 [cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW: <<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=84613>>.
- [6] *Ugolovnyj kodeks*. [online]. 2011 [cit. 2011-12-25]. Dostupné z WWW: <<http://base.garant.ru/10108000/>>.
- [7] *Ugolovno-processual'nyj kodeks* [online]. 2011 [cit. 2011-25-12]. Dostupné z WWW: <<http://base.garant.ru/12125178/>>.
- [8] *Ukaz Prezidenta RF ot 13 ijunja 1996 g. N 864 "O nekotorych merach gosudarstvennoj podderžki pravozaščitnovo dviženija v Rossijskoj Federacii"* [online]. 2012 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://base.garant.ru/135151/>>.
- [9] *Ukaz Prezidenta RF ot 25 sentjabrja 2004 g. N 1237 "O dopol'nitelnych merach gosudarstvennoj podderžki pravozaščitnovo dviženija v Rossijskoj Federacii"* [online]. 2012 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z WWW: <<http://base.garant.ru/187427/>>.

Monografie a tištěné odborné články

- [10] ALEKSEJEVA, L. M. *Istorija inakomyslija v SSSR*. Moskva : Zacepa, 2001.
- [11] BLAHOŽ, J. – BALAŠ, V. – KLÍMA, K. *Srovnávací ústavní právo*. Praha : ASPI, 2003.
- [12] ČIKOV, P. – KOLBASIN - D. *Gosudarstvennyj nadzor za nepravitel'stvennymi organizacijami v Rossii v 2006-2008 godach*. In : EHRACentre Bjulleten'. 2009, č. 1.
- [13] GLUŠKOVA, S.I. *Prava čelověka v Rossii*. Moskva : Prava čelověka, 2004.
- [14] HANUŠ, J. (ed.) *Lidská práva. Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. Brno : CDK, 2001
- [15] HENDRICH, D. a kol. *Právníký slovník*. Praha : C. H. Beck, 2009. 3. podstatně rozšířené vydání.
- [16] KABRHELOVÁ, L. *Od chaosu k apatii. Dvě desetiletí budování demokracie v Rusku*. In : Mezinárodní politika 2011, roč. XXXV, č. 12.
- [17] KLÍMA, K. a kol. *Státověda*. Aleš Čeněk : Plzeň, 2006.
- [18] KOL. *Rossijskaja suděbnaja sistema: sostojanie problěmy*. In : EHRACentre Bjulleten'. 2010, č. 1.
- [19] KUBÍČKOVÁ, T. *Přestane Rusko spolupracovat s ESLP?* In : Bulletin Centra pro lidská práva a demokratizaci. 2010, roč. II, č. 12.
- [20] LOLOR, M. *Pravozaščitniki i žurnalisty v Rossii: skol'ko ešče nužno smertěj?* In : EHRACentre Bjulleten'. 2010, č. 1.
- [21] MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5. podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2008.
- [22] MARITAIN, J. *Člověk a stát*. Praha : Triáda, 2007.

- [23] MOSKALENKO, K. A. *Meždunarodnaja zaščita prav čelověka s ispol'zovaniem někotorych meždunarodno-pravovyh mehanizmov*. Moskva : Centr sodějstvija meždunarodnoj zaščitě, 2006.
- [24] REZNIČENKO, L. *Rossijskij bjulleten' po pravam čelověka*. Institut prav čelověka : Moskva, 2008.
- [25] RYBKINA, R. V. a kol. *Spravedlivyje i nespravedlivyje social'nyje něravenstva v sovremennoj Rossii*. Moskva : Referendum, 2003.
- [26] SANIKOVA, E. *Političeskije repressii i narušenija prav čelověka v Rossii*. Moskva : Za prava čelověka, 2009.
- [27] ŠIMOV, J. *Střepy různých tvarů. Patnácet postsovětských zemí a dvacet let jejich vývoje*. In : *Mezinárodní politika 2011*, roč. XXXV, č. 12.
- [28] ŠIŠKOVÁ, N. *Základy ruského práva a ruské právnícké terminologie*. 2. doplněné vydání. Praha : Linde, 2006.
- [29] ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 3. doplněné vydání. Praha : C. H. Beck, 2010.
- [30] ZUBOV, A. B. a kol. *Istorija Rossii XX věk (1939 – 2007)*. Moskva : Astrel', 2010.

Internetové zdroje

- [31] *Amnesty International* [online]. 2011 [cit. 2011-11-23]. Dostupné z WWW: <<http://amnesty.org.ru/>>.
- [32] BELJAKOVA, I. M. *Ugolovno-processual'noe pravo* [online]. Moskva : Centr distancionnych obrazovatel'nyh technologij MIEMP, 2010. [cit. 2011-25-12]. Dostupné z WWW: <http://www.e-college.ru/xbooks/xbook062/book/index/index.html?go=part-003*page.htm>.
- [33] CAPKO, T. A. *Nepravitel'stvennyje organizacii v zaščitě prav čelověka* [online]. 2012 [cit. 2012-02-28]. Dostupné z WWW:

- <<http://www.tveroblinfo.ru/nepravitelstvennye-organizacii-v-zashhite-prav-cheloveka.html>>.
- [34] *Člověk v tísní* [online]. 2011 [cit. 2011-11-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.clovekvtisni.cz/index.php>>.
- [35] DAVIDIS, S. *Kto takie politzaključennyje* [online]. 2012 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.politzeky.ru/soyuz-solidarnosti/kto-takie-politzaklyuchennye/22418.html>>.
- [36] *Evropejskij sud po pravam čeloveka – statistika evropejskogo suda*. [online]. 2012 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z WWW: <<http://european-court.ru/statistika-evropejskogo-suda>>.
- [37] *Konstitucionnyj Sud Rossijskoj Federacii* [online]. 2012 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.ksrf.ru/Pages/Default.aspx>>.
- [38] *Memorial* [online]. 2011 [cit. 2011-11-21]. Dostupné z WWW: <<http://www2.memo.ru/>>.
- [39] *Moskovskaja Čel'sinskaja Gruppa* [online]. 2011 [cit. 2011-11-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.mhg.ru/>>.
- [40] *Muzej i obščestvennyj centr «Mir, progress, prava čeloveka» imeni Andreja Sacharova* [online]. 2001 [cit. 2011-11-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.sakharov-center.ru/>>.
- [41] *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 100 s. [cit. 2011-11-05]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPG-2007-07_final.pdf>.
- [42] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. 126 s. [cit. 2011-11-05]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

- [43] *Sovet pri prezidentu RF po razvitiju graždanskogo občestva i pravam čeloveka* [online]. 2011 [cit. 2011-11-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.president-sovet.ru/about/>>.

Seznam použitých zkratk

AI	Amnesty International
Aut. př.	Autorský překlad
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EU	Evropská unie
FSB	Federální bezpečnostní služba
KBSE	Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OBSE	Organizace pro spolupráci a bezpečnost v Evropě
OSN	Organizace Spojených národů
MHS	Moskevská helsinská skupina
RE	Rada Evropy
RF	Ruská federace
RSFSR	Ruská sovětská federativní socialistická republika
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
Úmluva	Úmluva o ochraně lidských právech a základních svobod

Seznam příloh

<i>Příloha 1</i>	60
Přehled žalob k Ústavnímu soudu Ruské federace v letech 1995 – 2010.....	
Přehled žalob k Ústavnímu soudu Ruské federace v rozmezí let 2007 - 2010.....	
<i>Příloha 2</i>	62
<i>Příloha 3</i>	63
<i>Příloha 4</i>	64
<i>Příloha 5</i>	65
<i>Příloha 6</i>	66
<i>Příloha 7</i>	69
<i>Příloha 8</i>	71
<i>Příloha 9</i>	73
<i>Příloha 10</i>	74

Příloha 1

Přehled žalob k Ústavnímu soudu Ruské federace v letech 1995 – 2010

Podle tématu	Výsledek
Ochrana ústavních práv a svobod	54 758
Ústavní právo (organizace veřejné moci)	6 264
Federální struktura. Ústavně-právní status subjektů Ruské federace	673
Občanské právo a jeho proces	49 134
Finanční a daňové právo, činnost celních orgánů, Ekonomika a finance	16 234
6 485	
Trestní právo a jeho proces	59 901
Životní prostředí a pozemkové právo	827
Správní právo	3 461
Ozbrojené síly RF (příslušníci armády, vojenská služba atp.)	1 705
Činnost veřejných organizací, fondů a svazů	250
Mezinárodní právo. Činnost Svazu nezávislých států	29
Zpětné vazby občanů na dění v zemi	1 530
Dotazy, připomínky a náměty na činnost Ústavního soudu	2 671
Další otázky týkající veřejného života	19 105
Počet žalob z hlediska jejich tématu	223 027
Podle stížností:	
Stížnosti občanů a spolků	221 462
Stížnosti státních orgánů včetně stížnosti soudů	1 565
Počet žalob z hlediska stížností	223 027
Podle let:	
1995 – 1999	52 068
2000	10 983
2001	12 296
2002	14 472
2003	15 668
2004	15 561
2005	14 943
2006	14 989
2007	16 612
2008	16 592
2009	20 629
2010	18 214
2011	19 142
Počet žalob podle let	242 169

Přehled žalob k Ústavnímu soudu Ruské federace v rozmezí let 2007 – 2010

Rok	Období	Součet
2007		16 612
2008		16 592
2009		20 629
2010		18 214
2011		
	I. čtvrtletí	4 329
	II. čtvrtletí	4 354
	III. čtvrtletí	4 626
	IV. čtvrtletí	5 833
	1. Ústavní právo	63
	2. Dodržování ústavních práv a svobod	1 815
	3. Ústavně-právní status a územně-správní vztahy subjektů federace	0
	4. Občanské právo a jeho proces	1 121
	5. Zemědělské právo a daňová legislativa	149
	6. Trestní právo a jeho proces	1 888
	7. Životní prostředí a pozemkové právo	27
	8. Správní právo	108
	9. Problémy armády a válčeného loďstva	7
	10. Mezinárodní právo a činnost Svazu nezávislých států	1
	11. Činnost veřejných organizací, fondů a svazů	11
	12. Reforma ve sféře ekonomiky a financí	67
	13. Zpětné vazby občanů na dění v zemi	33
	14. Dotazy, připomínky a náměty na činnost Ústavního soudu	101
	15. Jiné	442
	Součet za rok 2011	19 142
	Celkem žalob za roky 2007 – 2010	91 189

Пříloha 2

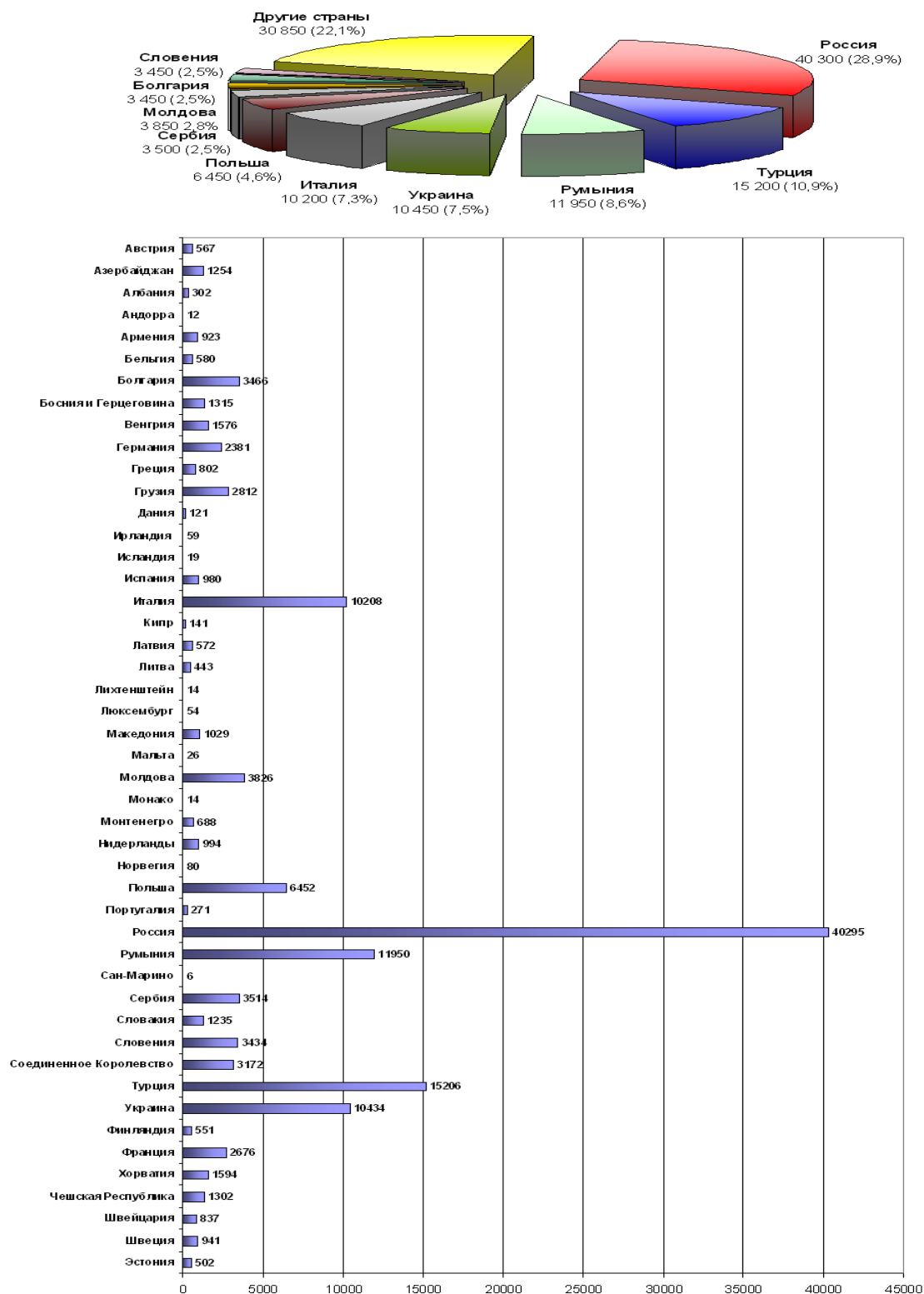
Поčet žalob podaných k ESLP v rozmezí od 1. 11. 1998 do 31. 12. 2010 a výsledky jejich přezkumu

Государство-ответчик	Жалобы, поданные в Европейский Суд	Жалобы, объявленные неприемлемыми или исключенные из списка подлежащих рассмотрению дел	Жалобы, коммуницированные властям государства-ответчика	Жалобы, объявленные приемлемыми	Постановления (всего вынесено)	Жалобы, исключенные Постановлением из списка подлежащих рассмотрению дел на основании мирового соглашения или одностороннего заявления
Австрия	3849	3426	444	212	212	55
Азербайджан	2523	1230	173	58	42	11
Албания	476	159	98	26	27	
Андорра	41	29	5	3	4	2
Армения	1420	474	96	26	25	2
Бельгия	1846	1191	233	121	111	24
Болгария	8447	4690	897	429	373	94
Босния и Герцеговина	3606	2254	220	34	14	6
Венгрия	4382	2693	421	216	211	82
Германия	14924	12662	421	173	155	50
Греция	4045	2750	911	570	571	54
Грузия	4749	1901	220	40	39	3
Дания	837	731	97	32	27	13
Ирландия	468	416	25	14	14	2
Исландия	92	73	15	9	9	2
Испания	5901	4990	555	85	70	11
Италия	19207	8067	3700	2431	1964	362
Кипр	613	433	141	52	57	46
Латвия	2350	1740	219	47	45	33
Литва	3222	2722	180	79	65	8
Лихтенштейн	63	47	4	4	5	
Люксембург	303	237	58	35	35	5
Македония	2658	1566	311	78	78	119
Мальта	124	81	46	24	30	
Молдова	6381	2339	828	242	196	143
Монако	44	31	2	1	1	1
Монтенегро	878	185	33	3	3	
Нидерланды	4329	3379	302	67	79	26
Норвегия	717	651	49	27	24	
Польша	43106	36671	2094	849	870	569
Португалия	1819	1320	492	331	189	98
Российская Федерация	84775	42990	4338	1717	1079	368
Румыния	34875	22301	2579	808	789	219
Сан-Марино	32	32	17	8	11	7
Сербия	6922	3307	353	119	49	64
Словакия	4857	3481	596	262	245	149
Словения	6627	3009	1227	237	233	81
Соединенное Королевство	11881	8824	1146	393	331	261
Турция	35152	18877	7413	3113	2539	874
Украина	30738	19532	3357	982	717	277
Финляндия	2990	2488	305	143	145	74
Франция	19048	16049	1347	736	698	125
Хорватия	6447	4689	502	189	191	142
Чешская Республика	9353	7987	552	158	158	81
Швейцария	2958	2180	152	57	63	4
Швеция	4406	3537	208	52	53	49
Эстония	1665	1144	59	25	23	8
Всего	406146	259565	37421	15317	12860*	4604

*включая жалобы, поданные против двух государств-ответчиков

Пříloha 3

Поčet žalob proti státům, které čekají na projednání a rozbor u ESLP

Пříloha 4

Поčet žalob podaných k ESLP v roce 2010 a výsledky jejich přezkumu

Государство-ответчик	Жалобы, поданные в Европейский Суд	Жалобы, объявленные неприемлемыми или исключенные из списка подлежащих рассмотрению дел	Жалобы, коммуницированные властям государства-ответчика	Жалобы, объявленные приемлемыми	Постановления (всего вынесено)	Жалобы, исключенные Решением или Постановлением из списка подлежащих рассмотрению дел на основании мирового соглашения или одностороннего заявления
Австрия	439	510	23	15	19	3
Азербайджан	337	167	49	33	16	10
Албания	96	20	17	6	7	
Андорра	8	3	1			
Армения	197	81	15	5	5	2
Бельгия	304	69	30	2	4	1
Болгария	1348	525	92	72	81	46
Босния и Герцеговина	658	1393	142	1	1	5
Венгрия	436	240	79	25	21	32
Германия	1683	1544	45	59	36	6
Греция	585	383	128	61	56	9
Грузия	375	1608	44	4	4	
Дания	96	36	26	5		
Ирландия	62	76	2	2	2	
Исландия	15	8	2		1	
Испания	689	454	11	11	13	
Италия	3852	687	220	626	98	3
Кипр	118	57	9	2	3	12
Латвия	271	273	45	5	4	6
Литва	242	153	15	11	8	1
Лихтенштейн	15	15		1	1	
Люксембург	44	39	4	7	7	
Македония	422	456	95	12	15	49
Мальта	23	14	12	3	4	
Молдова	945	434	135	21	28	51
Монако	13	7				
Монтенегро	305	45	28	2	2	
Нидерланды	727	299	31	2	4	5
Норвегия	86	76	9	1	1	
Польша	5777	3924	315	96	107	140
Португалия	186	116	61	53	19	23
Российская Федерация	14309	6911	721	415	217	256
Румыния	5992	3650	422	121	143	9
Сан-Марино	4	5	5			2
Сербия	1566	1195	132	38	9	28
Словакия	568	664	129	44	40	56
Словения	837	581	328	8	6	5
Соединенное Королевство	2766	1175	68	27	21	3
Турция	5821	3296	1311	442	278	195
Украина	3962	3311	1587	129	109	228
Финляндия	377	214	29	15	17	20
Франция	1619	1367	90	41	42	4
Хорватия	992	357	55	22	21	6
Чешская Республика	606	1367	59	10	11	2
Швейцария	368	305	30	12	11	1
Швеция	901	283	13	4	6	1
Эстония	265	183	11	3	2	3
Всего	61307	38576	6675	2474	1499	1223

Пříloha 5

Роздѣlení жалоб EСLP за рок 2010 podle jejich zaměření

Государство-ответчик	Государство-ответчик														Государство-ответчик														
	Всего	Всего	Всего	Всего	Всего	2	2	3	3	3	4	5	6	6	6	7	8	9	10	11	12	13	14	П1-1	П1-2	П1-3	П7-4		
Австрия	19	16	3										6	9								2	4						
Азербайджан	16	16							1				8	4							2		1	9	2				
Албания	7	5			2								3	1	1							2	2						
Андорра	0																												
Армения	5	5								2		1	1											2					
Бельгия	4	4							1				1	3															
Болгария	81	69	10	1	1	5	7	1	5	3		14	6	31	3			8				27	1	18		1	2		
Босния и Герцеговина	1	1																					1						
Венгрия	21	21							1			1	1	14				3					1	1					
Германия	36	29	6		1				1				2	29				2				8							
Греция	56	53			3				5	2		4	8	33	6			2	1	1		17	2	1	1		1		
Грузия	4	4						1				2	1					1								3			
Дания	0																												
Ирландия	2	2												1				1				1							
Исландия	1	1																			1								
Испания	13	6	7							1			4							1				1					
Италия	98	61	3		34				1				9	44	5			3						6			2		
Кипр	3	3				1	1	1	1	1	1	1						2				1							
Латвия	4	3	1			1	1	1				1											1						
Литва	8	7	1									1	3	3								1							
Лихтенштейн	1	1												1															
Люксембург	7	5	2										2	3															
Македония	15	14		1								3	5	7	2														
Мальта	4	3		1								3							1										
Молдова	28	20			8	3	1	7	4		2	2		1			2	1	5		3	1	1				1		
Монако	0																												
Монтенегро	2	2												1				1											
Нидерланды	4	2	1	1						1										1									
Норвегия	1		1																										
Польша	107	87	15		5	2	2	2	1		14	20	37	2				12	1	2		2	2	2	2				
Португалия	19	15	2		2																								
Российская Федерация	217	204	11		2	34	37	7	102	26	1	89	55	29	20			4	1	6	2	55	2	44			8		
Румыния	143	135	3		5	1	2	1	22	3		17	30	16	30			2	5			5	1	58	1	1	1		
Сан-Марино	0																												
Сербия	9	9							1			1	2	2	1			2					1	1					
Словакия	40	40				1	1					10	2	29				2					7						
Словения	6	3	3											2				1				3							
Соединенное Королевство	21	14	7					2				1		1				5				1	4	4		1	1		
Турция	278	228	9		41	10	7	3	32	24		80	42	83	6			5	2	19	10	22	30	1	1	1	1		
Украина	109	107	1		1		2	24	9			43	15	60	1			6	2			14	4				7		
Финляндия	17	16	1										2	9						8									
Франция	42	28	13		1			3				5	10	1	1			2	4					5					
Хорватия	21	21										5	6	8	1			2				3	22						
Чешская Республика	11	9	1		1							6	3	1				1				1	2						
Швейцария	11	8	3									2	2					3					1						
Швеция	6	4	2							2			1	1															
Эстония	2	1	1										1																
Итого		1262	107	3	108	54	64	13	217	74	2	315	254	461	89	0	75	5	55	18	3	185	20	199	0	9	1	22	
Всего			1499																										

Příloha 6

Případ Michail Chodorkovský

Michail Chodorkovský využil období Gorbačovovy perestrojky a pomalu začal pronikat do podnikatelské sféry. V roce 1995 koupila jeho banka Menatep od státu ropnou společnost Jukos, v jejímž vedení stál v letech 1998 – 2003. Jeho záměrem bylo vytvořit z Jukosu takovou společnost, která by v Rusku zaujímala první místo z hlediska těžby a zpracování ropy, a také se snažil, aby směle dokázala konkurovat ostatním společnostem na světovém trhu. Zároveň v roce 2003 podepsal smlouvu o sloučení Jukosu a Sibněftu, čímž vznikla jedna z největších společností světa.

V roce 2000 se stal prezidentem RF Vladimír Putin. Jedním z jeho cílů bylo vypořádat se s oligarchy, kteří se nechtěli podřít Kremlu. Chodorkovský byl ještě na podzim téhož roku zatčen, obviněn ze zpronevěry peněz a daňových úniků a poslán do vyšetřovací vazby. „Nepohodlný“ byl také proto, že se rozhodl ze svých soukromých peněz sponzorovat před volbami do Státní dumy opoziční strany Jabloko a SPS¹²¹ a také byla avizována jeho možná kandidatura na prezidenta RF.

Po dvou letech soud shledal Chodorkovského vinným a odsoudil jej zpočátku k devíti letům odnětí svobody, po přehodnocení trest snížil o rok – na osm let vězení. Společně s ním byl uvězněn také Platon Lebeděv, významný akcionář Jukosu, ředitel banky Menatep a blízký spolupracovník Chodorkovského.

Chodorkovský musel být několikrát během svého pobytu ve vězení hospitalizován, protože držel protestní hladovku, aby poukázal na to, že ruská justice porušila jeho práva. Jeho právníci se také obrátili na Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku s žádostí o prověření a přezkoumání, zda nedošlo k porušení šestého bodu Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod týkající se zaručení práva na spravedlivý soudní proces.

Chodorkovský požádal také po odpykání poloviny trestu o prominutí jeho zbytku, leč neúspěšně.

V roce 2009, tedy ještě před tím, než se první trest nachýlil ke konci, začal s Chodorkovským a Lebeděm tzv. druhý proces. Odsouzeným byla sdělena nová obvinění. Podle žalobců Chodorkovský ukradl ze své vlastní firmy ropu v hodnotě několika miliard rublů v rozmezí let 1998 - 2003. Podle slov jeho právníků to bylo absurdní a za snahou o delší uvěznění viděli pouze politickou motivaci. K soudu došlo 30. prosince 2010. Oba byli odsouzeni k dalším 6 letům odnětí svobody. Celkem by měli strávit ve vězení 14 let a na svobodu se dostat až v roce 2017. Advokát Chodorkovského Schmidt zároveň dodal, že „rozsudek byl zjevně vynesen pod nátlakem úřadů“.

Na konci dubna 2011 advokáti Chodorkovského a Lebeděva podali k Moskevskému městskému soudu (MMS) žádost o přezkum rozhodnutí Chamovnického soudu ve věci tzv. druhého procesu s Chodorkovským. O měsíc později MMS shledal tento rozsudek zákonným. Odsouzeným však snížil dobu odpykání trestu o jeden rok. Díky tomu si Chodorkovský i Lebeděv mohli podat žádost o podmíněné propuštění. Ačkoli se Federální služba vyjádřila ve prospěch Lebeděvovy žádosti, soud se ani jednou nakonec vůbec nezabýval. V červnu 2011 byl Chodorkovskij převezen do věznice v Karélii.

---

¹²¹ SPS – Strana pravých sil. Existovala v letech 1999-2008, kdy zanikla, a ještě téhož roku se spojila s dalšími dvěma stranami. Společně vytvořily demokratickou stranu Pravý blok.

Den po prezidentských volbách vydal Dmitrij Medveděv příkaz, aby generální prokuratura znovu přezkoumala 32 soudních rozhodnutí včetně případu Chodorkovského a Lebeděva.

„Putinův vězeň“, jak o něm hovoří ruský politolog Kirill Rogov, má tak naději, že by se mohl dostat na svobodu. Nicméně Vladimir Putin se nechal slyšet, že dokud bude u moci on, Chodorkovský bude stále za mřížemi.

Celý případ přesahuje ruské hranice a řeší se také u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Dne 31. května 2011 ESLP rozhodl ve věci žaloby Michaila Chodorkovského proti Rusku. Odmítl uznat jeho žalobu proti RF, v níž se domáhal označení svého prvního procesu jako politicky motivovaného. Hlavním argumentem ESLP bylo, že Chodorkovský „nepředložil nesporné důkazy o tom, že jeho proces byl politicky motivovaný“.

Přitom ESLP uznal většinu napadaných skutečností v stížnosti Chodorkovského: neúměrně dlouhou dobu vazby, špatné podmínky ve vazební věznici, narušení zákona při jeho zadržení. ESLP za toto uložil RF vyplatit Chodorkovskému 10 000 euro jako náhradu za morální újmu a dále uložil RF zaplatit náklady řízení ve výši zhruba 14 500 euro.

Organizace Levada-Centrum provádí průzkumy veřejného mínění a mapuje zájem lidí o tento případ. Výsledky ukazují, že více než polovina dotázaných, 53 %, s Chodorkovským nesympatizuje, 18 % lidí naopak vyjádřilo podporu. Rozdíl je velký, ale oproti roku 2009, kdy byla položena stejná otázka, se sympatie k Chodorkovskému v posledním průzkumu o pár procent zvýšily.

Na otázku, zda-li by měl prezident Medveděv osvobodit Chodorkovského a Lebeděva, se 34 % procent respondentů vyslovalo pro zamítnutí žádosti o omilostnění, 25 % je pro její vyhovění. Pokud by Medveděv požadavku vyhověl, 33 % dotázaných nepředpokládá, že by to mohlo sehrát roli ve vztahu mezi národem a prezidentem.

Rusové se k případu staví spíše negativně, ale v porovnání s předchozími výzkumy pozvolna začínají vyjadřovat kladnější stanoviska k obviněným.

V polovině března 2011 poslali veřejní činitelé otevřený dopis prezidentu Medveděvovi s prosbou o propuštění politických vězňů – Chodorkovského, Lebeděva a několika dalších¹²². Reagovali tak na jeho vystoupení k 150. výročí zrušení nevolnictví, ve kterém řekl, že je potřeba provádět liberální reformy s „nezbytnou neoblomností“. Tento dopis podepsalo více než třicet lidí, například Ljudmila Alexejevová, předsedkyně Moskevské Helsinské skupiny, spisovatel Boris Strugackij, místopředseda strany Pravý blok Leonid Gozman a další politici, ochránci lidských práv, novináři i spisovatelé.

Po vynesení verdiktu MMS Amnesty International označila Chodorkovského i Lebeděva za „vězně svědomí“ a proces za politicky motivovaný. Ministerstvo zahraničí RF s tímto hodnocením nesouhlasí. Jak však řekl zmocněnc pro lidská práva na MZ Konstantin Dolgov, přerušování spolupráce s mezinárodní organizací nemá v úmyslu. Michail Fedotov, předseda Rady pro rozvoj občanské

---

¹²² Dalšími politickými vězni jsou např. Valentin Danilov, Igor Rešetin, Michail Ivanov, Sergej Vizir nebo Ivan Peťkov

společnosti a lidských práv, byl překvapen tímto vyjádřením. Naproti tomu Ljudmila Alexejevová podotkla, že je spokojená.

Jurij Schmidt, advokát Chodorkovského, i některé lidsko-právní organizace se domnívali, že postoj mezinárodní organizace bude mít význam na rozhodnutí ESPL. O to větší bylo překvapení, když ESPL neshledalo případ Chodorkovského politicky motivovaným.

Advokátka Chodorkovského Karina Moskalenková pro deník Kommersant označila rozhodnutí ESPL za úspěch žalující strany. Fakt že soud neuznal proces Chodorkovského politicky motivovaným, podle Moskalenkové neznamená, že tak nemůže učinit v budoucnu.

Příloha je zpracována na základě ruských novinových článků.

Příloha 7

Případ Natalia Estemirová

Natalia Estemirová byla deset let vedoucí pracovnící lidsko-právní organizace Memoriál na Severním Kavkaze, především v Čečně. Aktivně vystupovala proti porušování lidských práv, především práva na život. Informovala o únosech lidí a nebála se komentovat chování místní vlády. Její činnost byla odměněna řadou mezinárodních cen. Stala se prvním nositelem ceny Anny Politkovské (2007), získala cenu švédského parlamentu Právo na existenci, která je alternativou Nobelovy ceny míru (2004), a v roce 2005 od Evropského parlamentu cenu Roberta Schumana

Dne 15. července 2009 ráno byla unesena před svým domem v Grozném. Ještě téhož dne večer ji našli mrtvou v sousedním Ingušsku. Měla dvě střelné rány. Její mrtvola byla pohozena na hlavní silnici. Po její smrti členové Memoriálu vyjádřili obavu nad tím, že v zemi vzniká státní teror, který nechce, aby se pravda šířila mezi širokou veřejností. Oleg Orlov, předseda organizace Memoriál, obvinil ze spáchání tohoto činu Ramzina Kadyrova, čečenského prezidenta, který ji častokrát vyhrožoval. Čečenští představitelé nejednou dali najevo svoji nespokojenost s aktivní lidsko-právní činností Natalie Estemirové. Ostatně poslední případ, kterým se zabývala, popisoval praktiky místní vlády. Kadyrovci (příznivci prezidenta Ramzina Kadyrova) unesli několik lidí z vesnice Achkinču-Borzoj a poté jednoho z nich veřejně uprostřed vesnice zastřelili. Dmitrij Muratov, hlavní zpravodaj novin Novaja Gazeta, označil její smrt za politickou.

Na základě zprávy o smrti Natalie Estemirové vydalo OSN prohlášení, v němž chtělo provést vlastní nezávislé šetření záhadných úmrtí novinářů a lidsko-právních ochránců – včetně smrti Natalie Estemirové. Zanedlouho se v reakci na toto prohlášení na stránkách ruského ministerstva zahraniční objevila zpráva, že OSN nemůže vést vlastní šetření, neboť to odporuje ruskému právu.

Organizace Memoriál v Čečně 17. července uzavřela svoji kancelář mimo jiné i proto, že budovu obklíčily jednotky čečenského ministerstva vnitra, aby ji chránily. Podle organizace Human Rights Watch však není nutné, aby tři pracovníky Memoriálu hlídala vojenská stráž. Po pěti měsících Memoriál obnovil svoji činnost v oblasti i přes přetrvávající výhrůžky.

V únoru 2010 čečenští vyšetřovatelé údajně znali jméno vraha, a vydali se po jeho stopách. Až v červenci 2010, rok po smrti Estemirové se začalo pátrat po člověku, který si objednal její smrt. Začala se také ozývat silná znepokojení ze všech koutů světa. EU důrazně vyzvala vládu, aby přijala opatření k ukončení beztrestnosti a strachu na severním Kavkazu, konkrétně v Čečensku. Zároveň vyjádřila naději, že již brzy bude případ Natalie Estemirové doveden do konce. Z USA se ozvaly hlasy, že bude vždy připomínat její smrt, jakož i dalších ochránců lidských práv v Rusku, jejichž vražedné nebyly vypátrány.

Po roce a půl od její smrti označila Vyšetřovací komise RF za vraha islamistu Alchazura Bašaeva. Motivem jeho činu byla jednak msta, protože Estemirová napsala článek o tom, že raboval a napadl rodinu moskevského podnikatele, a také snaha zdiskreditovat čečenskou vládu. Ochránci lidských práv zpochybnili, že by stál za její vraždou právě Bašaev. Dle nich byl vytipován a na základě falešných důkazů úmyslně vykonstruováno jeho obvinění. Navíc podle

Alexandra Čerkesova, předního představitel Memoriálu, zemřel Bašaeve již na podzim roku 2009, když byl proveden letecký útok proti nelegálním vojenským jednotkám na území Čečny.

Po dvou letech od smrti, tedy v roce 2011, se Vyšetřovací komise rozhodla prověřit znovu všechny možné verze její smrti. Kolegové Estemirové nejednou kritizovali důkazní materiály, s nimiž komise přišla.

Estemirová byla blízkou přítelkyní ruské novinářky Anny Politkovské, která byla zastřelena v Moskvě před svým bytem v roce 2006. Obě ženy byly kritičkami režimu Ramzina Kadyrova a úzce spolupracovaly na vyšetřování mnoha případů porušování lidských práv v Čečensku.

Příloha je zpracována na základě ruských novinových článků.

Příloha 8

Případ Stanislav Markelov a Anastasia Baburová

Dne 19. ledna 2009 za bílého dne v centru Moskvy nedaleko Kremlu došlo k vraždě advokáta Stanislava Markelova a novinářky Anastasie Baburové.

Advokát Stanislav Markelov byl významný ruský aktivista, který bojoval za lidská práva, zastupoval při soudních sporech, zejména oběti nacionalistů a neonacistů. Podílel se taktéž na odhalování zločinů proti lidskosti ruské armády během válek v Čečensku¹²³. Dne 19. ledna se vracel společně s pětadvacetiletou novinářkou Nové Gazety Anastasií Baburovou z konference. Vrah střelil nejprve advokáta do týlu a poté postřelil i Baburovou. Ta zraněním podlehla až za několik hodin v nemocnici. Vrah zmizel beze stopy, ale ruští kriminalisté vypátrali, že stopy vedou do tábora ruských nacionalistů. Ve výsledku vyšetřování byli zatčeni členové nacionalistické organizace „Ruský obraz“ Nikita Tichonov a Jevgenie Chasisová. Dne 5. listopadu 2009 soud vydal souhlas s jejich zatčením.

Hlavními důkazními materiály obžaloby byly záznamy z bezpečnostních kamer pořízené v metru, jakož i výpovědi dvou svědků, kteří Tichonova poznali a označili ho za pachatele. Největším důkazem však byla pistole, z níž střílel, nalezená při prohlídce jeho bytu. Navíc krátce po zatčení se Tichonov k vraždě přiznal, později však své doznání odvolal s tím, že na něj byl vyvíjen tlak ze strany vyšetřovatelů.

Podle obhajoby Tichonov ani Chasisová nemohli vraždu provést, protože se v době činu nenacházeli v blízkosti Kremlu, kde k vraždě došlo, a oblečení, na kterém byly nalezeny stopy prachu po výstřelu, někdo záměrně ukryl v jejich bytech. Co se týče použité zbraně, pistoli Tichonovovi dal údajně na opravu jeho známý, ale Tichonov mu ji nestihl před zatčením vrátit. Advokáti dále hovořili o tom, že výpovědi svědků jsou pochybné, a že se Tichonov zpočátku přiznal pouze pod tlakem.

Během procesu se jak Tichonov tak Chasisová pokusili o sebevraždu – chtěli si podřezat žíly na protest proti bezpráví, které zažívali u soudu. Podle obžaloby šlo však pouze o demonstrativní gesto, neboť rány nebyly hluboké.

Dne 28. dubna 2011 byl vynesena rozsudek, v němž byli obvinění shledáni vinnými z vraždy, a také z nezákonného držení zbraní, přičemž Tichonov byl obviněn ještě z padělání dokumentů. Z dvanácti porotců se sedm vyslovalo pro odsouzení, pět bylo přesvědčeno o jejich nevině. Pokud by nastala rovnost a šest porotců by se vyslovalo „pro“ a šest „proti“ odsouzení, obvinění by byli osvobozeni. Soudce Alexandr Zamašňuk další jednání odložil na počátek května.

Dne 6. května 2011 soud rozhodl o výši trestu. Tichonov byl odsouzen k doživotnímu trestu vězení a Chasisová k 18letům odnětí svobody za spoluúčast na vraždě i její přípravě. Soud vyhověl i žalobám, jež podali proti Tichonovovi rodiče Baburové. Za veškeré soudní výlohy měl zaplatit celou požadovanou výši – 40 000 rublů, za morální újmu pak „pouze“ 2 miliony rublů namísto původních 5 milionů.

---

¹²³ Vystupoval např. proti předčasnému propuštění plukovníka Jurije Budanova, který v době čečenské války znásilnil a následně zavraždil osmnáctiletou Čečenku. Namísto deseti let strávil ve vězení necelých devět roků. Jeho propuštění vyvolalo protesty lidsko-právní komunity.

Ruští ochránci lidských práv označili rozhodnutí soudu jako vítězství spravedlnosti. Na stránkách Memoriálu, centra pro ochranu lidských práv, se objevil následující komentář: „*Dnes můžeme potvrdit, že na lavici obžalovaných sedí skuteční a ne neprávem obvinění vrahové.*“

Je zde také souvislost s případem novinářky Anny Politkovské zavražděné v říjnu roku 2006. Ta stejně jako Baburová psala pro opoziční noviny Novaja Gazeta. Markelov byl navíc po určitou dobu advokátem Politkovské.

Celý případ je významný ze dvou příčin. Tou první je, že byl případ doveden do samotného konce. Druhou jsou pak vynesené vysoké tresty. Spekuluje se o tom, že případ má takový konec, protože nebyl politicky motivovaný a tudíž ovlivněný. Může sloužit za precedent a v příštích podobných případech se lze na jeho základě domáhat vyřešení do úplného konce.

Příloha je zpracována na základě ruských novinových článků.

Příloha 9

Případ Sergej Magnitskij

V polovině listopadu roku 2009 zemřel ve věznici Butyrka ruský právník Sergej Magnitskij v důsledku neposkytnutí lékařské péče. Pracoval pro firmu Hermitage Capital, která byla jednu dobu největším investorem v Rusku. Nutno podotknout, že se Magnitskij nedopustil žádného zločinu, pouze vystoupil proti vysoce postaveným policejním důstojníkům. Obvinil je z krádeže několika milionů rublů. Za svůj čin byl poslán do vyšetřovací vazby, z níž se nikdy nevrátil.

Ve společnosti se vznesla velká vlna kritiky, a tak na počátku roku 2011 nařídil tehdejší ruský prezident Dmitrij Medveděv řádné prošetření celého případu i prověření kvality lékařské pomoci poskytované ve státních věznicích.

Expertízu materiálů provedla Nezávislá rada pod vedením Mary Poljakovové a Moskevská veřejná pozorovací komise pod vedením Valerie Borščeva. Výsledky nezávislých expertů v mnohém potvrdily obvinění vznesená ze strany obhájců zemřelého advokáta. Podle nich vzešla celá akce z orgánů činných v trestním řízení.

Zajímavé je, že oficiální vyšetřování, které začalo nedlouho po jeho smrti, otálelo s ohlášením výsledků. Hlavní vyšetřovatel Markin se však nechal slyšet, že budou zhodnoceny kroky všech úředníků, kteří mají vztah k případu, stejně jako postupy lékařů, kteří ho léčili.

Výsledky nezávislých komisí ve svých materiálech mimo jiné uvádí, že činnost vyšetřovatelů a pracovníků věznice, kde byl Magnitskij vězněn, byla protiprávní, neboť mu nebyla zajištěna odpovídající lékařská péče a následně došlo k úmrtí. „*Evidentně se dá říct, že v případě Magnitského se stalo mnoho bezpráví,*“ řekla členka rady, soudkyně Ústavního soudu ve výslužbě Tamara Morščakovová. Ve zprávě je také uvedeno mnoho deliktů, kterých bylo dopuštěno ve všech fázích v procesu Magnitského. Například Tverský oblastní soud rozhodl vzít Magnitského do vazby, ačkoli pro to neměl dostatečné důvody. Žaloby obhajoby adresované soudům a orgánům činným v trestním řízení byly většinou ignorovány.

V případě Magnitského se angažovali pracovníci MVD (Ministerstva vnitra RF), které on sám dříve obvinil ze spáchání těžkého korupčního zločinu. Ve zprávě se k tomu dodává: „*Nehledě na zřejmý střet zájmů, pracovníci MVD vstupovali do složek vyšetřovací skupiny proti Magnitskému.*“ Také se uvádí příklady rozporů mezi údaji v dokumentech a údaji, které vyšetřovatelé předkládali soudu, aby odůvodnili držení Magnitského ve vazbě.

Proti Magnitskému bylo vzneseno například obvinění, že se v roce 2001 chtěl vyhnout placení daní za dvě firmy. Ve zprávě expertů se však vysvětluje, že obvinění nebyla založena na pravdivých okolnostech. Všechny dokumenty na finančním úřadě byly v pořádku, navíc Magnitský nebyl zakladatelem, ředitelem ani účetním těchto společností, tudíž tato oblast nebyla přímo v jeho kompetenci. „*Obvinění Magnitského bylo vykonstruováno pracovníky MVD a FSB Ruské Federace.*“ Takový je závěr expertů.

Pro Radu pro rozvoj občanské společnosti a lidská práva je důležité, aby v zemi vznikl institut kontroly, který by se zabýval skutečným dozorem a neovlivňoval vyšetřování případů. Takový závěr učinil Michail Fedotov, předseda Rady.

Příloha je zpracována na základě ruských novinových článků.

Příloha 10

Případ Anna Politkovská

Anna Politkovská byla zastřelena v domě, kde bydlela. Stalo se tak 7. října 2006, tedy v den narozenin Vladimira Putina. Její smrt vyvolala ve světě obrovskou reakci. Putin se nechal slyšet, že její smrt přinesla Rusku větší újmu, než ostré články, jež psala.

Politkovská psala pro deník Novaja Gazeta. Ve svých článcích kritizovala korupci, již je ruské soudnictví i státní a veřejná správa prorostlé. Vystupovala proti Kremlu i samotnému Putinovi, odmítala čečenskou válku a zvěrstva, která s sebou přinesla.

Po její smrti se objevila celá řada verzí, jež se snažila objasnit, jak a proč k vraždě došlo. Podle jedné z nich se na ní podílela čečenská vláda, podle jiné ruská vláda. Další se přikláněla k tomu, že její smrt právě v den narozenin prezidenta Putina je provokací proti němu a Ramzinu Kadyrovi, prezidentovi Čečny.

Nakonec byl za objednavatele vraždy označen Boris Berezovský. Vraždu samotnou měli pak uskutečnit bratři Machmudovi a obchodník Aksmed Isaev. Poslední tvrzení se rozchází s důkazy, které se podařilo získat ochráncům lidských práv. Ti podle záznamů z videokamer zjistili, že pachatel byl pouze jeden. Kamera také zachytila jeho automobil, který skutečně patřil třem čečenským bratrům Machmudovým, členům lazanské skupiny.

Na konci října 2007 Generální prokuratura ohlásila zatčení deseti podezřelých. Mezi zatčenými byli organizátoři, samotní pachatelé a také představitelé ministerstva vnitra a FSB.

V květnu 2008 byl ze spáchání vraždy obviněn Rastam Machmudov. Jeho bratři Ibrahim a Džabrail byli označeni za spolupachatele.

Dne 17. listopadu 2008 poprvé zasedl soud. V polovině února 2009 porota jednomyslně zprostila viny oba bratry. Při vyšetřování se nepodařilo prokázat jejich účast na trestné činnosti. Generální prokuratura se proti tomuto zprošťujícímu rozsudku odvolala, takže nemohl vstoupit v platnost. Na konci května 2009 předal Moskevský vojenský soud, u něž celý případ dosud probíhal, celý případ Vrchnímu soudu RF. Ten zrušil původní rozsudek a vrátil případ zpět Moskevskému vojenskému soudu. Začalo nové vyšetřování.

Dne 31. května 2011 byl v Čečně zadržen Rastam Machmudov. 1. 3. 2012 s ním byl zahájen soud.

Přestože od její smrti uplynulo více než 5 let, případ není stále osvětlen a nejasnosti přetrvávají. Stále není jasné, kdo si její vraždu objednal.

Příloha je zpracována na základě ruských novinových článků.